



Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Anni Meriläinen

Kuluttajan taloudellinen lukutaito: kulutusluotot ja velkaantuminen

Laskentatoimen ja rahoituksen yksikkö
Taloustieteen pro gradu -tutkielma
Taloustieteen maisteriohjelma

Vaasa 2021

VAASAN YLIOPISTO**Laskentatoimen ja rahoituksen yksikkö**

Tekijä:	Anni Meriläinen		
Tutkielman nimi:	Kuluttajan taloudellinen lukutaito: kulutusluotot ja velkaantuminen		
Tutkinto:	Kauppatieteiden maisteri		
Oppiaine:	Taloustiede		
Työn ohjaaja:	Panu Kalmi		
Valmistumisvuosi:	2021	Sivumäärä:	64

TIIVISTELMÄ:

Tämän tutkimuksen tavoitteena on löytää kuluttajan taloudellisen lukutaidon yhteys kulutusluottojen käyttöön ja velkaantumiseen. Kuluttajan taloudellinen lukutaito vaikuttaa vahvasti kuluttajan käyttäytymiseen ja päätöksiin arjessa, mutta usein persoona ja opitut tavat voivat vaikuttaa loppupäätöksiin jopa vahvemmin. Kulutusluottojen käyttöä ja velkaantumista on tutkittu paljon, mutta on mielenkiintoista tutkia, kuinka eri keinoin yksilölliset kuluttajat näihin reagoivat. Velkaantuminen, kulutusluotot ja taloudellinen lukutaito ovat ajankohtaisia aiheita tänä päivänä, kun kuluttajan vastuu omasta taloudesta on kasvanut merkittävästi. On tärkeää ymmärtää kuluttajan päätöksiin johtavia syitä ja erilaisten päätösten vaikutuksia.

Taloudellista lukutaitoa voisi kuvailla lyhyesti ymmärrykseksi rahan arvosta, koroista ja kuinka talous toimii. Käsite ei kuitenkaan ole näin yksiselitteinen, minkä tutkimukset osoittavat. Taloudellisen lukutaidon ja kulutusluottojen käytön välillä on löydetty yhteys, mikä osoittaa tutkimukseni tarpeen. Kulutusluotot ovat kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisiä sopimuksia, joissa laina perustuu tiettyyn hankintaan tai tiettyyn sovittuun summaan. Kulutusluotoilla pystytään helposti tasaamaan kulutuksen piikkejä, mutta niiden käyttö tulisi olla harkittua, jotta ne eivät koituisi rasitteeksi takaisinmaksun koittaessa. Mikäli takaisinmaksu osoittautuu vaikeaksi ja tulot eivät riitä luoton takaisinmaksuun, voi lopputuloksena olla ylivelkaantuminen. Tällöin kuluttajan menot ylittävät kuluttajan saamat tulot.

Tutkimuksessa käy ilmi taloudellisen lukutaidon monimuotoinen vaikutus kuluttajien toimintaan luottomarkkinoilla ja henkilökohtaiseen taloudenhallintaan. Taloudellisen lukutaidon puute on yhdistettävissä huonompituloisiin kuluttajiin ja ylivelkaantumiseen. On siis huolestuttavaa, kuinka suuri osa huonompituloisista ja huonon taloudellisen lukutaidon omaavista kuluttajista päätyy kulutusluottoihin muita useammin. Heillä on täten suurempi riski velkaantua yli varjojen ja ajautua taloudelliseen ahdinkoon. Toisaalta myös varsinkin lyhytaikaisten kulutusluottojen todettiin olevan enemmänkin viimeinen siirto valmiiksi vaikeassa tilanteessa enne ylivelkaantumista. Persoonan ja käyttäytymisen yhteys nousi tutkimuksessa yhdeksi päähavainnoksi. Usein todettiin taloudellisen lukutaidon monet positiiviset puolet, mutta persoona pystyi olemaan vahvempi vaikuttaja taloudellisissa päätöksissä.

Persoona sekä käyttäytyminen ovat lapsuudessa opittuja malleja, niin kuin on taloudellisen lukutaidonkin kehittymisen osoitettu olevan voimakasta lapsuuden sosiaalisessa ympäristössä eli usein tämä tarkoittaa perhettä. Taloudellisen lukutaidon opettaminen ja opettamisen kehittäminen ja monipuolistaminen ovat tärkeitä lähtökohtia tulevaisuudessa parantamaan kuluttajien taloudellisen lukutaidon tasoa.

AVAINSANAT: taloudellinen lukutaito, velkaantuminen, kulutusluotto, kuluttaja

Sisällys

1. Johdanto	5
2. Kulutusluotto	8
2.1. Kulutusluotot Suomessa	9
2.2. Pikaluotot ja payday-lainat	12
2.3. Sääntely luottomarkkinoilla	15
2.4. Velkaantuminen kulutusluotoilla	18
3. Taloudellinen lukutaito	23
3.1. Taloudellisen lukutaidon kehittyminen	25
3.2. Kuluttajakäyttäytyminen	29
4. Velkaantuminen	31
4.1. Kulutusluottojen taustalla vaikuttavat tekijät ja taloudellinen lukutaito	32
4.1.1. Kulutusluottojen markkinointi	34
4.2. Taloudellisen lukutaidon merkitys velkaantumiseen	36
5. Empiiriset tulokset	41
5.1. Taloudellinen lukutaito	41
5.2. Kulutusluotot	45
5.3. Talouden hallinta ja velkaantuminen	49
Johtopäätökset	55
Lähteet	59

Kuviot

Kuvio 1. Vakuudettomien ja vakuudellisten kulutusluottojen kasvu Suomessa vuosina 2012–2017.	10
Kuvio 2. Kotitalouksien kulutusluottokanta.	11
Kuvio 3. Kuluttajan taloudellisen lukutaidon kehittyminen.	26

Taulukot

Taulukko 1. Vastaukset k7 kysymyksiin.	42
Taulukko 2. Tietolähde kulutusluottoa tai pikavippiä valitessa.	47
Taulukko 3. Lineaarinen regressio kulutusluotoista	48
Taulukko 4. Menojen kattaminen varojen loppuessa.	50
Taulukko 5. Lineaarinen regressio mahdollisista vaikuttavista tekijöistä varojen loppumiseen.	52

1. Johdanto

Kulutusluotot ovat vuosi vuodelta muodostuneet suuremmaksi osaksi ihmisten tavalista kulutuskäyttäytymistä, ja niihin turvaudutaan yhä useammin rahoitustarpeen ilmeessä. (Suomenpankki.fi) Kulutusluottojen monimuotoisuus tänä päivänä antaa kuluttajalle entistä laajempia mahdollisuuksia nostaa lainaa ja täyttää kulutustarpeitaan. Tämä tuo lisää suuntia kulutusluottojen tutkimiseen ja avaa mahdollisuuksia uusille näkökulmille. Kulutusluottojen monimuotoisuus ja lisääntynyt määrä ovat innoittaneet osaksi tähän tutkimukseen.

Kulutusluottojen ja luottomarkkinoiden monipuolisemmasta sääntelystä on noussut paljon keskustelua luottotoiminnan laajentuessa entisestään. Ensimmäinen kulutusluotto luokkiin usein houkutus nostaa lisää lainaa. Lainan hakeminen on lisäksi tehty niin helpoksi, että kynnyks nostaa kulutusluottoa voi olla nykyään hyvin pieni. Internetistä löytää nopealla hakemisella useita kymmeniä lainasivustoja, jotka tarjoavat erisuuruisia luottoja ja maksusopimuksia.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää taloudellisen lukutaidon yhteys kulutusluottojen käyttöön ja velkaantumiseen. Tutkin aihetta empiirisenä analyysinä, ja pyrin löytämään selityksen kulutusluottojen, velkaantumisen ja kuluttajan taloudellisen lukutaidon välille. Tutkimuksessa selvitetään taloudellisen lukutaidon merkitystä kulutusluottojen käyttöön ja tämän seurausta velkaantumiseen. Velkaantumista tutkitaan vielä kuluttajan taloudellisen lukutaidon kanssa, jotta selviää taloudellisen lukutaidon merkitys kokonaisuudessaan luoton nostamisesta velkaantumiseen.

Tänä päivänä lainaa on mahdollista hakea suoraan netistä ilman todellisia lainaneuvotteluja. Informaatio, mitä jaetaan ennen lainahakemusta, on usein hyvin ytimekästä ja tehty selkeästi markkinointi mielessä. Harvoin näistä kuitenkaan selviää mitkä lainan todelliset kustannukset ovat. Osa kuluttajista ymmärtää selvittää kustannukset ja ymmärtää korkojen käyttäytymisen. Tällöin lainaaminen on vastuullista ja kustannukset eivät

pääse yllättämään yhtä helposti. Kuluttajan taloudellinen lukutaito voi olla kuitenkin heikkoa, jolloin käsitys velasta ei ole täysin oikea tai se on puutteellinen. Tämä muodostaa riskin lainamarkkinoille ja kuluttajalle, sillä kuluttaja voi ajautua takaisinmaksujen kanssa taloudelliseen ahdinkoon. Kuluttajien maksuhäiriöiden lisääntyessä voivat takaisinmaksuongelmat kulkeutua markkinoilla rahoituslaitosten kriisiksi.

On yleistä, että kulutusluottoja mainostetaan hyvin räikeästi ja tavoitellaan näkyvää sekä houkuttelevaa kuvaa oman yrityksen tuotteista. Pankkien lisäksi on lukematon määrä muita vertaislainapalveluita ja yksityisiä rahoitusta tarjoavia yrityksiä. Tämä nostaa riskiä korkeariskisissä lainoissa ja kalliissa kulutusluotoissa. (Suomenpankki.fi) Velka on joka tapauksessa maksettava ja se kannattaa maksaa ajoissa, jotta maksuun ei tulisi lisäkuluja. Lisäkuluja maksun myöhästyessä tulee sen mukaan, kuinka pitkälle velkatilanne on edennyt. Aluksi peritään viivästyskorko ja muistutusmaksu kenties. Lopulta maksamaton velka voi edetä ulosottoon asti, jolloin velka peritään kuluttajalta. Pahimmillaan kulut lopulta ylittävät jopa lainasumman, mikä ajaa kuluttajan helposti maksuvaikeuksiin. Maksuhäiriöiden määrä onkin nousussa, mikä on huolestuttavaa. (Kuluttajaliitto.fi)

Kuluttajan taloudellinen lukutaito on mukana kuluttajan kulutus- ja lainapäätöksissä. Tausta, elämäntilanne tai äkillinen muutos voivat kuitenkin vahvasti vaikuttaa taloudelliseen käyttäytymiseen ja kulutus päätöksiin. Velkaantuminen on yhä useamman kotitalouden ongelma, ja yhä useampi kuluttaja joutuu velkakierteeseen jo hyvin nuorena. Velkatilanteesta ei kuitenkaan tarvitse päätyä ylivelkaantumiseen. Kuluttajan taloudellinen lukutaito tarkoittaa sitä, kuinka hyvin kuluttaja pystyy ymmärtämään omaa talouttaan ja päätöksiensä seurauksia. (Klapper, Lusardi & Panos 2013; Lusardi & Mitchell 2014)

Kuluttajan vastuu omasta taloudesta on kasvanut vuosi vuodelta (Kalmi & Ruuskanen 2016). Osa kuluttajista omaa vahvan käsityksen kuluttamisen kustannuksista, mutta ei

ole selvää toimiiko kuluttaja omaavansa tiedon mukaisesti. Jokainen kuluttaja on kuitenkin lopulta vastuussa omasta taloudestaan ja sen menestyksestä. Kuluttajien kasvanut vastuu luo tutkielman aiheeseen ajankohtaisen näkökulman ja aihetta onkin alettu tutkimaan enemmän viime vuosina.

Tutkimuksessa käsittelen ensimmäisenä kulutusluottoja ja taloudellista lukutaitoa erillään, ja neljännessä kappaleessa tutkitaan velkaantumiseen johtavia syitä erityisesti taloudellisen lukutaidon näkökulmasta. Viidennessä kappaleessa tutkin aihetta empiirisenä analyysinä käyttäen Ruuskasen ja Kalmin kyselytutkimuksena tuotettua aineistoa. Tutkimuksessa haluan selvittää minkälaisia vaikutuksia taloudellisella lukutaidolla on kuluttajan talouteen ja siinä menestymiseen.

2. Kulutusluotto

Lainamarkkinoilla on monenlaista tarjoajaa. Luottoja myöntää erilaiset rahoituslaitokset, pankit ja muut sijoitushyödykkeisiin erikoistuneet laitokset. Suuremmat kulutusluotot ovat usein vakuudellisia, mutta pienempiä luottoja lyhyemmillä laina-ajoilla saa usein joustavasti ilman vakuuksia. (Koskinen & Tuomikoski 2017)

Kuluttajansuojalain (KSL38/1978) luvussa 7 säädetään kuluttajaluotosta, mikä on määritelty laissa elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan väliseksi sopimukseksi. Sopimuksen perustana on kuluttajalle myönnettävä laina, maksun lykkäys tai maksujärjestely. Nämä luotot voidaan jakaa kolmeen eri ryhmään, asuntoluotot, opintolainat ja kulutusluotot. (Makkonen 2012)

Kulutusluottoja ovat siten kaikki muut elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan väliset luotosopimukset, paitsi asuntolainat ja opintolainat. Luotot ovat yksityisille henkilöille tarkoitettuja pääasiassa lyhytaikaisia lainoja eikä niiden käyttötarkoitusta ole rajattu (Saarinen 2001: 24). Kulutusluotto on tavaroiden ja palveluiden yksityiseen kuluttamiseen eli kotitalouksille suunnattu lainamuoto. Kulutusluottoja on laaja kirjo erilaisia mahdollisuuksia erilaisilta tarjoajilta. Laina-ajat vaihtelevat muutamasta viikosta vuosiin ja lainamäärät sadoista euroista useisiin tuhansiin. Laina voidaan käyttää tiettyä hankintaa varten tai nostaa summana tilille. (Koskinen & Tuomikoski 2017).

Kulutusluottoja voidaan hakea nykyään melkein mistä vain. Kuluttajien menot eivät kohota tuloja, ja kuluttaminen on muodostunut pysyväksi tavaksi. Pidempiaikaista kulutusluottoa voi hakea esimerkiksi pankista, ja lyhyempiä pikaluottoja tarjoaa monet näihin erikoistuneet ulkomaiset sekä kotimaiset rahoitusyhtiöt ja vertaislainapalvelut. Vertaislainapalveluilla tarkoitetaan rahoituksen siirtymistä toiselta kuluttajalta suoraan toiselle. Palvelu mahdollistaa näiden kahden tahon kohtaamisen ja tällöin puhutaan myös kulutusluotosta. Erityisessä kasvussa ovat olleet ulkomailta tulevat rahoitusta tarjoavien yritysten internetissä toimivat online-palvelut (Finanssivalvonta.fi 2018a). Kun maksat

luottokortilla ostoksesi tai maksat esimerkiksi uuden kodinkoneen osamaksulla, on tämä myös kulutusluottosopimus. (Koskinen & Tuomikoski 2017).

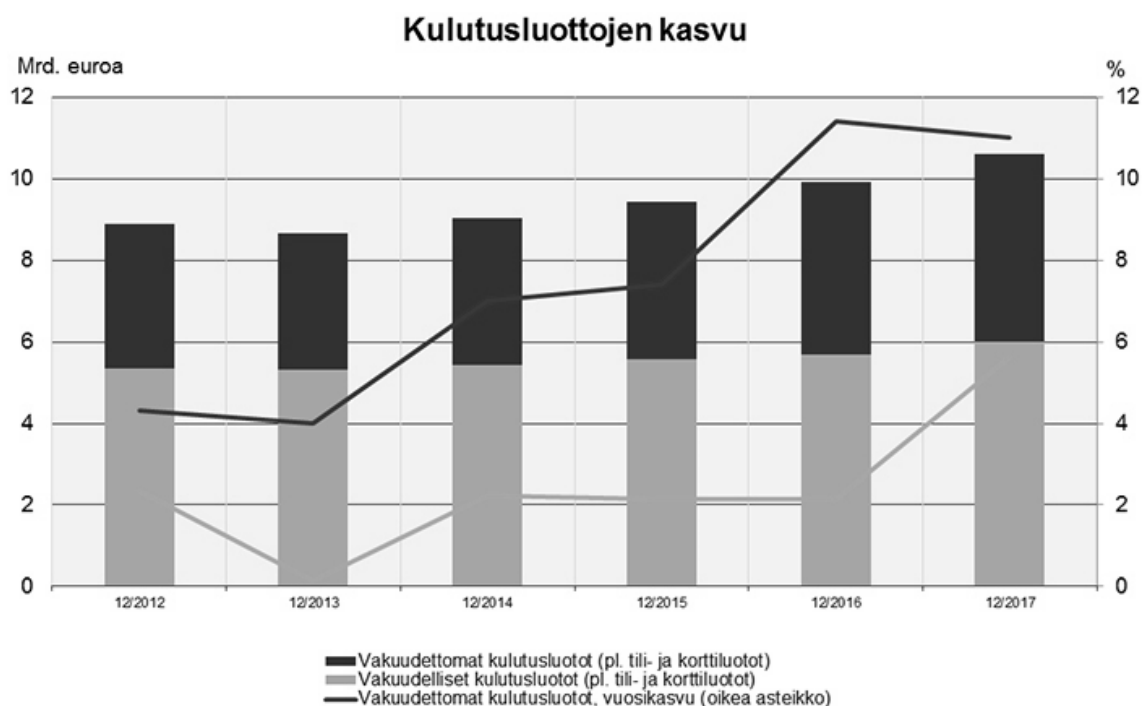
Vaikka kulutusluotot ovat tyypiltään pienempiä kuin asuntolainat, ja niiden maturiteetti eli laina-aika on huomattavasti lyhyempi, on kulutusluottojen osuus kotitalouksien lainasta huomattavan suuri. Suomessa jonkinlaista lainaa on 52%:lla väestöstä. Vuonna 2017 on laskettu, että kotitalouksien kulutusluottojen osuus on 12% yhteenlasketusta velasta. Se on todella merkittävä ottaen huomioon kulutusluottojen suhteellisen pienen lainamäärän ja lyhyen laina-ajan. Kulutusluotoista ja niiden merkityksestä kotitalouksissa on kuitenkin huomattavasti vähemmän tietoa rekistereissä, sillä lainan tarjoajia on paljon ja yksityisiä toimijoita on paljon. (Koskinen & Tuomikoski 2017)

2.1. Kulutusluotot Suomessa

Kulutusluottoja oli Suomessa 39%:lla kuluttajista vuonna 2015 mitatussa Finanssialan Keskusliiton (2015) tutkimuksessa. Tämä tarkoittaa väestössä 1,59 miljoonaa suomalaista. Kulutusluottoja on kuitenkin otettu yleisesti vain yksi kerrallaan, mutta niitä on otettu selkeästi enemmän kuin esimerkiksi asuntolainoja. Tavanomaisin tapa ottaa kulutusluottoa on ehdottomasti pankista saatava kulutusluotto tai luotollinen pankkitili eli luottokortilla maksaminen. Kulutusluottojen määrä on selkeästi kasvussa, sillä mitattu luku on suurin vuoteen 2015 mennessä. (Finanssialan Keskusliitto 2015)

Vuonna 2017 Finanssialan Keskusliitto oli teettänyt saman kyselyn, jossa todetaan kulutusluottojen suosion kasvaneen hieman edelleen. Tämä ei kuitenkaan näy suoraan tutkimustuloksesta, sillä kyselyä on hieman muokattu poistaen siitä esimerkiksi luotollinen pankkitili, mikä muodostaa suuren osan suomalaisten kulutusluottokäyttäytymisestä. Tämän tutkimuksen mukaan joka neljännellä suomalaisella on olemassa kulutusluotto parhailtaan ja yleisimmin se on 35–45-vuotiailla.

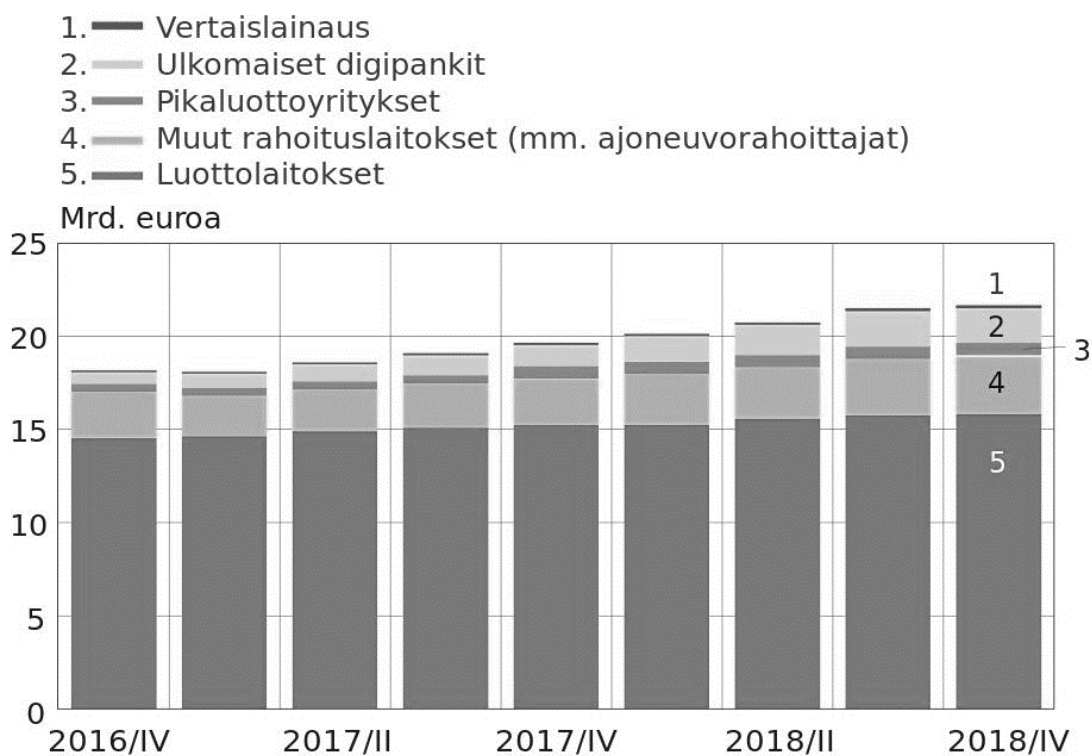
Suurimmalla osalla kuluttajista kulutusluottoja on vain yksi kerrallaan. Finanssialan Keskusliiton (2017) mukaan tarkalleen 81 prosentilla kulutusluoton ottajista on vain yksi kulutusluotto. 16 prosentilla tutkimukseen osallistujista oli kaksi kulutusluottoa ja kolmella prosentilla oli yli kolme tai useampi kulutusluotto kerralla. Kulutusluottojen määrä on kuitenkin vahvasti kasvussa. Suomessa oli mitattu kulutusluottojen kannan vuosikasvu-
vauhdiksi 5,7 %. (Suomenpankki.fi) Tämä on ollut selkeästi kasvussa edellisvuosiin verrattuna, mutta kulutusluottojen mainontaan ja saatavuuteen panostetaan nykyään suu-
resti. Erityisesti digitaalisen saatavuuden kasvu on ollut merkittävässä asemassa viime vuosina. (Finanssivalvonta.fi 2018b)



Lähde: Suomen Pankki.

Kuvio 1. Vakuudettomien ja vakuudellisten kulutusluottojen kasvu Suomessa vuosina 2012–2017. (Finanssivalvonta.fi 2018a)

Kuviosta käy ilmi Suomessa mitattujen kulutusluottojen kasvu. Vakuudettomien kulutusluottojen kasvu on ollut vielä voimakkaampaa kuin vakuudellisten. Se oli vuoden 2017 aikana korkeimmillaan yli 14 prosenttia. Kasvua osakseen selittää luottotarjonnan kasvu viimeisen vuoden aikana. (Finanssivalvonta.fi 2018a)



Kuvio 2. Kotitalouksien kulutusluottokanta. (Eurojatalous.fi 2019)

Suomessa kotitalouksien kulutusluottokanta oli jo 22 miljardia vuonna 2018. Kasvanut vakuudettomien kulutusluottojen kanta ei ole kuitenkaan lisännyt kulutusluotoista johtuvia luottotappiota. Luottolaitosten liiketoimintamalleissa on kuitenkin eroja, mikä näkyy kuluttajille. Korkeakorkoisiin vakuudettomiin kulutusluottoihin erikoistuneiden luottolaitosten kulutusluottojen kannan vuosikasvuvauhti oli yli 50 % maaliskuussa 2019. Näiden tarjoajien vuosikorko oli parhaillaan yli 15 %. Näiden tarjoajien joukossa luottotappiot ovat lainakantaan nähden huomattavan korkeat verrattuna liikepankkeihin.

Nämä tarjoajat ovat juuri niitä, joiden asiakkaaksi päätyy useimmiten jo vaikeassa taloudellisessa tilanteessa oleva kuluttaja ja heidän maksukykynsä on jo haasteellinen valmiiksi. On kuitenkin hyvä huomata, että luottolaitokset toimivat edelleen suurimman kulutusluottokannan tarjoajana. (Aaltonen & Koskinen 2019)

Keväällä 2020 levinnyt Covid19-pandemia on tehnyt merkittäviä muutoksia myös suomalaisten lainakäyttäytymiseen. Pandemian synnyttämä maailman tilanne ja matala-suhdanne ovat vaikuttaneet monen taloudelliseen tilanteeseen. Huhtikuussa 2020 neuvoteltiin ennätysmäärä kotitalouden lainoja. Uudelleen neuvoteltujen lainojen kokonaisarvo oli 6,2 miljardia euroa, mikä on 4,6 % kotitalouksille myönnetystä lainakanasta. (Aaltonen & Koskinen 2019)

Vuosi 2020 oli vauhdikas, sillä monien lainojen kysyntä kasvoi. Mökkilainojen kysyntä kasvoi kesällä, vakuudettomia kulutusluottoja nostettiin myös heinäkuussa enemmän kuin vuotta aiemmin, syksyllä asuntolainojen kysyntä kasvoi ja opintolainoja nostettiin ennätysmäärä syksyllä 2020. (Suomenpankki.fi) Kaikki nousut viittaavat pandemian aiheuttamiin muutoksiin kuluttajien arjessa. Kuluttajat arvostavat entistä enemmän mahdollisuutta viettää aikaa omalla pihalla tai mökillä. Opiskelijoiden taloudellinen asema on heikentynyt huomattavasti, monien palvelualojen kärsiessä rajoituksista. Kuluttajat etsivät uusia tapoja turvata arkensa ja nauttia uudenlaisesta arjesta.

2.2. Pikaluotot ja payday-lainat

Vakuudellinen luotto merkitsee yleensä, että luoton hakijalla on takaaja tai vakuus ennen lainan myöntämistä. Tämä on yleinen käytäntö varsinkin pankin myöntämissä suurissa lainoissa. (Makkonen 2012) Kun vakuudellinen luotto ei ole mahdollinen, on todettu kuinka lyhytaikaiset vakuudettomat kulutusluotot ovat hyvä tapa tasata kulutuksen heilahteluja. Moni kuluttaja pystyy selviämään näiden avulla yllättävistä menoista ja välttämään esimerkiksi maksumyöhästymiset ja perintään menot. (Skiba & Tobacman

2011) Palkkapäivälainat ovat erityisesti Yhdysvalloissa suosittu tapa rahoittaa äkillisiä menoja. Suomessa vastaavanlaisia lainoja ovat esimerkiksi pikavipit.

Vakuudettomien kulutusluottojen kulut nousevat usein korkeaksi, sillä lainanantajalla ei ole täydellistä takuuta takaisinmaksusta. Lainanantaja eli kulutusluottoa tarjoava yritys ottaa huomattavan riskin, sillä yrityksellä harvoin on täydellistä tai tarpeeksi todellista informaatiota lainanottajasta ja sen maksukyvyistä. (Peura-Kapanen 2004) Tämän vuoksi lainan tarjoajat ovat usein riskiseen rahoitukseen erikoistuneita yrityksiä. (Makkonen 2012) Vakuudettomille kulutusluotoille löytyy kuitenkin omat markkinansa, ja huolellisella käytöllä ne voivat toimia hyvin kuluttajan taloudellisen tilanteen tasaajana.

Yhdysvalloissa pikaluottomarkkinoilla tarjotaan payday-lainoja eli palkkapäivälainoja. Nämä ovat todellisuudessa saaneet alkunsa jo 1800-luvulla nimenomaan Yhdysvalloissa. (Ferratum.fi) Niillä on hyvin samantapainen tarkoitusperä kuin pikavipeillä Suomessa. Ne ovat myös lyhytaikaisia luottoja ja yleensä muutaman sadan dollarin suuruisia, mutta kustannuksiltaan suhteellisen kalliita. (Elliehausen 2009) Lainaa myönnetään, mikäli olet työsuhteessa ja lainanantaja katsoo sinun olevan takaisinmaksukelpoinen työsi puolesta. Lainan tarkoituksena on antaa luottoa seuraavaan palkkapäivään asti, jolloin lainanottajalla on jälleen maksukykyä. Tämä on tavanomaisempi lainamuoto Yhdysvalloissa hieman heikommassa taloudellisessa asemassa oleville. (Campbell, Jackson, Madrian & Tufano 2011)

Suomessa pikaluottoja myönnetään lähes jokaiselle. Yleensä edellytetään verkkopankkitunnuksia ja luottotietoja, jotta lainan voi saada. (Summarum.fi) Ensimmäiset pikaluotot saivat alkunsa Suomessa 2005 (Ferratum.fi). Tällöin täysin uudelleenlaiselle lainamuodolle ei ollut omaa lainsäädäntöä, joten lakia jouduttiin tulkitsemaan pikavipeistä puhuttaessa. Samana vuonna tosin esitettiin jo huoli lain päivittämisestä sopivammaksi lyhytaikaisille luotoille.

Vuoden 2013 kesäkuussa asetetussa lainuudistuksessa tiukennettiin pienlainojen ehtoja. Tämä tiukensi pikaluottojen myöntämistä, sillä alle 2000 euron pikaluotoilla määrätettiin korkokatto. (Finanssialan Keskusliitto 2017) Korkokatto eli etukäteen sovittu lainan koron maksimi turvasi lainanottajan, sillä korko ei voisi nousta tämän sovitun yläpuolelle (Finanssialan Keskusliitto 2015). Tämän tavoitteena oli tehdä pienemmistä ja lyhyemmän maturiteetin lainoista kannattamattomia myöntää, mutta tulokset eivät ole olleet näin yksiselitteisiä. (Takalo 2017) Korkokatto sai aikaan lainasummien nousemisen, joten pienlainojen määrä ei varsinaisesti laskenut vaan lainasummat vain nousivat kyseisissä lainoissa. Tämän vuoksi oikeusministeri ehdotti korkokaton laajentamista, sillä tulokset eivät ole olleet täysin haluttuja pikaluottojen sääntelyn osalta.

2013 asetetun lainuudistuksen aiheuttama lainasummien nouseminen, alettiin jalostaa uutta sääntelyä. 2019 syyskuussa tuli voimaan 20 % korkokatto. Tästä lisää seuraavassa kappaleessa 2.3. Suomen lisäksi pikalainat ovat nousseet haasteeksi myös muissa maissa ja niitä on alettu rajoittamaan eri keinoin. Uusien lakien rajoittaessa toimintaa, ovat pikalainayritykset siirtäneet toimintaansa ulkomailta mahdollistaakseen lainaamisen ilman tiukennettuja ehtoja. Tämä näkyy ulkomailta haettujen lainojen selkeässä kasvussa viime vuosina. Suomessa luotonanto ulkomailta on kolminkertaistunut viimeisen kahden vuoden aikana. (Raijas 2019)

Nykyään lainantarjoajat joutuvat rekisteröitymään Etelä-Suomen aluehallintoviraston ylläpitämään rekisteriin. Tämä muutos tuli voimaan 2017, kun haluttiin saada kartoitettua luottojen todellinen kanta. (Koskinen & Tuomikoski 2017) Pienet muutokset ovat askel kohti läpinäkyvämpiä luottomarkkinoita, mutta edelleen pienlainoja tarjoavista yrityksistä kerätään hyvin vähän tutkimustietoa (Raijas 2019). Lokakuussa 2019 Suomessa on ollut 63 kuluttajaluotonantajaa, joista suurin osa oli pikaluottojen tarjoajia. Tieto on peräisin Etelä-Suomen aluehallintoviraston keräämästä rekisteristä. Näistä pikaluottoja tarjoavista yrityksistä ei kuitenkaan tiedetä paljoa enempää, kuin viralliset tilinpäätöstiedot. (Raijas 2019)

Pankkien tarjoamat vakuudettomat kulutusluotot ovat usein edullisempia vaihtoehtoja, sillä heillä on parempi kyky arvioida lainanottajan taloudellinen tila ja takaisinmaksukyky. Korosta muodostuu hinta lainatulle rahalle, jonka lainanantaja saa korvauksena siitä, ettei raha ole sen omassa käytössä. (Peura-Kapanen 2004) Tämä on usein hyvin korkea kulutusluotoissa, mitä moni lainaaja ei tule ajatelleeksi.

Finanssialan keskusliiton mukaan pikaluottoja nosti eniten 18–24-vuotiaat ja 45–64-vuotiaat. Pikaluottoa nostaneilla oli myös jo ennestään kulutusluottoja enemmän kuin muilla. (Suomenpankki.fi) Kyseisissä ikähaitareissa taloudellinen tilanne voi olla monilla haasteellinen. Työmarkkinatilanne ei suosi nuorimpia ja iäkkäämmillä työllistyminen on jälleen haasteellisempaa, mikäli työsuhde päättyy ennen eläkeputken pääsyä.

Elliehausen (2009) tutki payday -lainaa hakeneita ja totesi monen heistä tutkineen muita vaihtoehtoja ennen tähän lainamuotoon päättymistä. Monilla lainanottajilla oli selkeä käsitys lainan hinnasta, mutta tätä tietoa ei välttämättä hyödynnetty lainapäätöstä tehdessä. Tyytyväisyys lainaan oli kuitenkin huomattavan korkea, sillä laina koettiin helpoksi ja nopeaksi tavaksi saada rahoitusta. Ainoaksi puutteeksi todettiin lainan korkea hinta, mikä ei kuitenkaan johtunut informaation puutteesta vaan se oli suurella osalla lainaajista tiedossa. Kulutusluotoista johtuva velkaantuminen aiheutuu hyvin pieniltä osin pikaluotoista ja payday-lainoista. Yleensä ne ovat vain viimeinen silaus muuten velkaantuneelle taloustilanteelle.

2.3. Sääntely luottomarkkinoilla

Rahoitusmarkkinoiden sääntelylle voidaan osoittaa Tuomas Takalon (2017) mukaan kolme perustelua. Ensinnäkin asuntolainamarkkinoita säädellään tiukasti ja siellä parhaillaan asiakkaan kokema reaalikorko kasvaa sääntelyn mukana. Koron nousu tarkoittaa käytännössä asuntolainoja kallistumista ja täten niistä tehdään kuluttajilla kannattamattomampia. Kuluttajaluottojen sääntelyä ollaan laajentamassa ja lainoista halutaan

kuluttajille reiluja ja edullisempia. Tällä hetkellä monet kuluttajaluotot ovat vielä kalliita, koska tarjoajilla on vajaan sääntelyn vuoksi valtaa markkinoilla. (Takalo 2017)

Toisekseen sääntelyä perustellaan luotonantajien konkurssiriskillä (Takalo 2017). Isojen rahoituslaitosten vaikutus koko maailmantalouteen nähtiin jo vuonna 2008. (Reinhart & Rogoff 2008) Tällaisten tapahtumaketjujen syntymistä yritetään jatkossa välttää juuri sääntelyllä. Kolmantena syynä Takalo listaa kuluttajien suojelun. Taloustieteessä on alettu tutkimaan kuluttajien suojelemista koskevaa sääntelyä vasta hiljattain. Sääntelyn lisäämisellä pyritäisiin jatkossa tarjoamaan lainanottajille tarpeita vastaavaa luottoa. Tarkoitus ei ole lisätä luottamusta rahoitusjärjestelmiä kohtaan, vaan auttaa lainanottajaa rahoituksen saatavuuden ja sopivuuden suhteen. (Takalo 2017)

Vaikka valvontaa on lisätty vakuudettomien kulutusluottojen ympärillä, on vielä tiedostettava olemassa olevat riskit. Vaikka myönnettyjen vakuudettomien luottojen osuus on hyvin pieni esimerkiksi asuntoluottomarkkinoihin verrattuna, on niiden vaikutus kansantalouteen merkittävä luottotappioiden mahdollisesti lisääntyessä. Tämä onkin nostanut esille sääntelyn ja valvonnan tarpeen lisäämisen. (Koskinen & Tuomikoski 2017)

Suomessa rahoitusmarkkinoiden sääntelyä alettiin purkamaan aikoinaan 1960-luvulla, jolloin lopulta 1980-luvun lopulla rahoitusmarkkinoilla oli lähes täydellinen vapaus. Tänä päivänäkin pyritään vielä mahdollisimman vapaaseen luottomarkkinatoimintaan, minkä vuoksi kuluttajien asemaa halutaan lähinnä suojella. 2010 lakimuutoksessa määriteltiin jo luottolaitosten rekisteröimisestä ja luottolaitostoimiluvan hakemisesta. Luottolaitokset joutuvat olemaan tarkkoina, vaikka sääntelyä on purettu, sillä heidän toimiaan määrittelee laissa silti esimerkiksi hyvä luotonantotapa, tiedonantovelvollisuus, asiakkaan luottokelpoisuuden arviointi ja luotonantajan tiedonantovelvollisuus. (Makkonen 2012)

Vaikka kulutusluottojen ja varsinkin pikaluottojen valvontaa ja sääntelyä on paranneltu viime vuosina, on esille noussut tarve vielä kattavammasta tiedon jakamisesta luotettavan luotonannon nimessä. Tämän vuoksi lähivuosina on noussut keskusteluihin positiivinen luottorekisteri, jolla voitaisiin parantaa luotonhakijan maksukyvyyn tunnistamista. Positiivinen luottorekisterisi keräisi kuluttajista tilastoa, mitä negatiivisista luottotiedoista ei saada. Negatiiviset tiedot kattavat lähinnä maksuhäiriötiedot, joten positiivisesta tilastosta kävisi ilmi muu taloudellinen tilanne. (Saarenpää 2013)

Positiivisen luottorekisterin valmistelu ja esitys on parhaillaan käynnissä. Marinin hallitus käynnisti prosessin 2020 ja tavoitteena on saada se käyttöön jo keväällä 2023. (valtionneuvosto.fi) Nähtäväksi jää saadaanko esitys vietyä laiksi asti. Mikäli tässä onnistutaan, mahdollistaisi se kuluttajien maksukyvyyn arvioinnin ja täten vastuullisemman luotonannon. Kun kuluttajan taloudellisesta asemasta on tarkka kuva, pystytään tulevat luottosopimukset arvioimaan paljon yksityiskohtaisemmin.

Vuonna 2019 syyskuun ensimmäisenä päivänä tuli voimaan laki, jonka mukaan lainan nimelliskorko ei voi ylittää 20 %. Korkokatto koskee nyt kaikkia kulutusluottoja, pois luki ajoneuvojen osamaksut ja asuntolainat eli korkokatto ei enää koske vain alle 2000 euron lainoja, kuten aikaisemmin. Tämä koskee siis jokaista pikavippiä, pienlainaa, luottokortteja ja vakuudettomia luottoja. Korkokaton lisäksi lakimuutos sääntelee myös muita kuluja, sillä lainan sivukulut eivät voi enää ylittää 150 euroa vuodessa ja nämä kulut saa olla maksimissaan 0,01 % lainasummasta. (raha.fi)

Koronaviruksen myötä korkokattoa on entisestään tiukennettu, jotta voitaisiin minimoida suomalaisten velkaantuminen vaikeassa talouden tilanteessa. Heinäkuun alussa 2020 astui voimaan poikkeuksellinen 10 % korkokatto, joka asetettiin voimaan vuoden 2020 loppuun asti ja samalla laitettiin voimaan myös lainojen suoramarkkinointikielto. Määräaikainen korkokatto tarkoitti siis sitä, että se palaisi takaisin 20 %:iin vuoden loppuun mennessä. Lainojen ehtojen tiukentaminen on pakottanut osan lainojen tarjoajista

lopettamaan tai vaihtamaan liiketoimintaansa. Lainojen saaminen on osalle kuluttajista entistä vaikeampaa ja pieniä lainoja on entistä vähemmän tarjolla. (raha.fi)

Vuoden 2020 lopun jälkeen ja koronatilanteen jatkuessa, päätettiin määräaikaista korkokattoa jatkaa vuoden 2021 syyskuun loppuun asti. Korkokatto on siis jälleen 10 % ja suoramarkkinointikielto voimassa, ainakin syyskuun loppuun asti. On kuitenkin hyvä huomata, että vuoden 2020 puolella otetuissa lainoissa säännelty 10 % korkokatto, ei päde välttämättä enää vuoden 2021 puolella, sillä kyse oli määräaikaisesta korkokattosta. Tämä tulee kuitenkin ilmi lainan ehdoista, joita tulisi tutkia tarkasti. Osalle ratkaisun voi tuoda lainan uudelleen kilpailuttaminen, jolloin korkokatto olisi jälleen voimassa syyskuun loppuun asti. (kuluttajaliitto.fi)

Kulutusluottojen sääntelystä huolimatta on huomattu, kuinka eri luottolaitokset ja yksityiset rahoituksen tarjoajat ovat löytäneet keinonsa kiertää sääntelyä Suomessa. Luottoa on myönnetty alhaisemmilla kriteereillä, lainasummaa kasvatettu ja laina-aikoja on pidennetty entisestään. (Finanssivalvonta.fi 2018b) Tällaiset muutokset heijastuvat välittömästi riskiin ja aiheuttavat huolta lainaamisen vakaudesta. Luottojen kasvaessa, kasvaa myös taloudelliset riskit. Vuoden 2013 sääntely osoitti, kuinka lainantarjoajat muokkasivat tarjontaansa lain mukaan, nähtäväksi jää millaisia tuotteita uusin lakimuutos saa aikaan.

2.4. Velkaantuminen kulutusluotoilla

Nykyään tarjotaan paljon laajempia ja monimuotoisempia rahoitusvaihtoehtoja, joilla kuluttajat voivat kattaa menojaan (Lusardi & Mitchell 2014). Kuluttajilla on nykyään mahdollisuus rahoittaa jokainen menonsa, sillä vaihtoehtoja on perinteisten kulutusluottojen lisäksi luottokorteista, autolainoihin, panttilainaamoihin, pikaluottoihin, osamaksuihin ja asuntolainoihin (Disney & Gathergood 2013). Tämä tarkoittaa, että kulut-

tajalla ei välttämättä tarvitse olla menon vaatimaa pääomaa, vaan sen voi lainata hankintaa varten. On jopa yleinen trendi nykyään nostaa lainaa omien tulojen jatkeeksi. Tämä on synnyttänyt täten markkinoille paljon erilaisia rahoituksen tarjoajia. Erilaisia rahoitusmuotoja on niin laaja kirjo, että kuluttajalla voi olla vaikeuksia tunnistaa itselleen paras ja taloudellisesti kannattavin vaihtoehto.

Suomessa on tehty tutkimus, jossa tutkittiin kotitalouksien tekemien virhearvioiden yhteyttä lainanottoon ja velkaantumiseen. Kotitalouksien velkaantumisessa on nähty selkeä ero niiden välillä jotka tekevät talouteensa liittyvät virhearviot pessimistisesti tai liian positiivisesti. Suomen kotitalouksia on tutkittu 19 vuoden ajan ja huomattu kuinka velkaantuneisuus on vähäisempää niillä, jotka ennustavat taloutensa heikompana kuin se todellisuudessa on. Tutkimuksessa löydettiin yhteys heikon taloudellisen aseman ja optimististen ennustevirheiden kesken. (Hyytinen & Putkuri 2018) Henkilökohtaisen talouden tai kotitalouden varojen aliarvioiminen voi siis johtaa varovaisempaan toimintaan kulutustottumuksissa. Tämä voi auttaa välttämään taloudellista ahdinkoa ja maksuhäiriöitä, sillä kuluttajan varojen käyttö on alhaisemmalla tasolla mitä se todellisuudessa voisi olla.

Vakuudettomat lyhytaikaiset kulutusluotot ovat monen kotitalouden syy velkaantumiseen (Skiba & Tobacman 2011). On kuitenkin syytä huomata, että usein lyhytaikaista kulutusluotta haetaan jo valmiiksi vaikeaan taloudelliseen tilanteeseen (Elliehausen 2009). Tämän vuoksi harvoin velkaannutaan pelkkien lyhytaikaisten kulutusluottojen takia. On kuitenkin tutkittu, että usein jo ensimmäinen lainahakemus saa lainanhakijan hakemaan uutta ja jopa useampaa pikaluottoa 12 kk sisällä (Skiba & Tobacman 2011). Kynnys nostaa uutta lainaa pienenee huomattavasti ensimmäisen lainan jälkeen.

Kulutusluottoja pidetään yhtenä suurimpana syynä velkaantumiseen ja maksuhäiriömerkintöihin. Asuntolainojen osuus on kuitenkin edelleen yksi suurimmista velkataakoista suomalaisilla kuluttajilla (Suomenpankki.fi) Jo parinkymmenen vuoden ajan suomalaisten velkaantuneisuusaste on ollut nousussa. Finanssivalvonnan mukaan osa tästä

kasvusta voidaan selittää kulutusluottojen kasvavalla määrällä. Vuonna 2016 oli laskettu 12 % maksuhäiriömerkinnöistä johtuvan kulutusluotoista mikä on todella huomattava määrä. (Koskinen & Tuomikoski 2017) Kulutusluotoista kirjatut luottotappiot ovat vähentyneet viimeisinä vuosina, mutta korot eivät ole kuitenkaan laskeneet samassa tahdissa. Muissa kotitalouskoroissa luottotappioiden vähentyessä kehitys on näkynyt myös vahvasti korkojen laskuna, jolloin korko vastaa paremmin luotonantajan kokemaa riskiä. (Koskinen & Tuomikoski 2017)

Suomen Asiakastiedon mukaan 383 500 ihmisellä oli maksuhäiriömerkintä maaliskuussa 2019. Määrä on suurempi kuin koskaan aiemmin ja yleisin syy maksuhäiriömerkintään on kulutusluotot maksuhäiriötilastojen mukaan. (Suomenpankki.fi) Usein kulutusluotot ovat juuri syy velkomustuomion saamiseen. Vuosina 2013–2016 velkomustuomioistuinten euromääräiset kulutusluottoihin liittyvät tuomiot kasvoivat huomattavasti. (Majamaa, Sarasoja & Rantala 2017)

Kun tutkitaan vararikkoon hakeutuneita kuluttajia, heistä pikaluottoja hakeneita on 23 prosenttia. Vararikkoon hakeneilla oli moninkertainen määrä takaamatonta lainaa hakiessaan vararikkoon. Erona lyhytaikaisilla luotoilla on paljon korkeampi kumulatiivinen eli kertyvä koronmaksu lyhyen laina-ajan ja korkean koron seurauksena. (Skiba & Tobacman 2011) Tällöin vararikkoon hakeutuminen voi olla nopeampaa, kun kustannukset ehtivät nousta yllättäenkin. Skiba ja Tobacman (2011) huomauttavat kuitenkin, kuinka lyhytaikaisilla vakuudettomilla lainoilla on myös tukijoita, vaikka usein negatiivisista puolia kirjoitetaan enemmän.

Takuu-Säätiön toiminnanjohtajan Juha Pantzarin (Vertaaensin.fi 2016) mukaan ongelmat alkavat, kun kuluttaja elää pidemmän aikaa velaksi. Kaikki raha mitä kotitalouteen virtaa, menee juokseviin kuluihin ja säästöjä ei jää. Lopulta kuluttajalla voi olla kasa kulutusluottoja taakkanaan ja tilanne on muodostunut hyvin herkäksi pienillekin muutoksille. Tässä vaiheessa riittää, kun elämässä tapahtuu yksi odottamaton muutos esimerkiksi työn menetys, parisuhteesta eroaminen tai sairastuminen. Kuluttaja ei pysty enää

suoriutumaan arkisista menoista ja uutta lainaa nostetaan edellisen lainan kulujen kattamiseksi, sillä säästöjä ei välttämättä ole lainkaan. Pantzar mainitsee myös usein suomalaisille tyyppillisen piirteen vaikeuttavan velkatilanteesta selviämistä. Suomalaiset ovat häpeään pelossa ja sitä pidetään kunniakysymyksenä, joten ylioptimistiset suomalaiset haluavat selvittää vaikeista tilanteista itsenäisesti mieluiten. (Mankinen 2016)

Monet kuluttajat, jotka velkaantuvat ja turvautuvat lyhytaikaisiin kulutusluottoihin ovat usein alemman koulutuksen omaavia, iältään alle 45-vuotiaita ja yleensä heillä on lapsia (Elliehausen 2009). Suomessa tehty tutkimus osoittaa, että maksuhäiriöisiä löytyy eniten miehissä, joiden ikähaarukka on 25 vuoden ja 50 vuoden välissä (asiakastieto 2020). Monet ovat myös kotoisin pieni- tai keskituloisesta perheestä, jossa varallisuutta ei ole ollut paljoa. Näiltä henkilöiltä on usein jo evätty pankin myöntämät kulutusluotot ja luottokortissa luottoraja on saavutettu. (Elliehausen 2009) Vaihtoehdot ovat usein vähissä, sillä elämiseen tarvittavat kulut olisi katettava jollain tai yllättävä käänne elämässä vaatii nopeasti hieman ylimääräisiä varoja.

Rahoitusmarkkinoihin liittyy monenlaisia epätäydellisyyksiä. Haitallinen valikoituminen ja moraalikato ovat suurimpia vaaroja, jotka ovat seurausta epätäydellisestä informaatiosta lainanottajan ja lainanantajan välillä. (Takalo 2017) Moraalikadosta puhutaan, kun toinen osapuoli lisää riskinottoa tietäen riskin seurauksien kasaantuvan osakseen toiselle osapuolelle (De La Rosa 2011). Tämä riski kasaantuu usein rahoituksen tarjoajalle ja se kantaa sen tietämättä kaikkea lainanottajasta.

Harvoin on täydellistä käsitystä lainanottajan taloudellisesta asemasta ja tarkasta maksukyvyistä tai edes lainanottajan halusta maksaa lainaa takaisin. Tällöin toinen osapuoli tietää jotain enemmän kuin toinen ja tiedolla voi olla suurikin merkitys lopputulemassa, kyseessä on epäsymmetrinen informaatio. Tällaiset taloudelliset riskit, kuten epätäydellinen informaatio, johtavat todennäköisesti liikaan lainaamiseen ja lainanottoon. Tämä voi muodostua hyvin pian ongelmaksi ja kotitaloudet voivat joutua maksuvaikeuksiin. (De Meza 2002)

Amerikassa oli tehty tutkimus jossa selvitettiin, olisiko tavallisilla kuluttajilla mahdollisuus saada 2000 dollaria kasaan 30 päivässä. Melkein puolet vastanneista eivät olisi pystyneet keräämään kyseistä rahasummaa lainaamalla, säästämällä tai ystävien ja perheen avulla. (Lusardi & Tufano 2015) Tämä tarkoittaa, että äkillisen rahantarpeen ilmetessä vain puolet Amerikan kansalaisista pystyisi kattamaan siihen vaadittavat kulut. Tämä ilmentää kuinka suurella määrällä kuluttajista taloudellinen tilanne ei kestä yllättäviä menoja.

3. Taloudellinen lukutaito

Taloudellinen lukutaito voidaan ymmärtää kuluttajan kykynä ymmärtää oman talouden tilaa ja sen tapahtumia. Thomas Lucey, Mary Agnello ja James Laney (2015) esittävät että taloudellista lukutaitoa voidaan selittää kahdella tavalla, kapeampana ja laajempaan näkemyksenä. Kapean näkökulman mukaan taloudellinen lukutaito sisältää kuluttajan kykyä ymmärtää mihin hän rahaa käyttää ja mitä rahalla voi saada. Käsite on rajattu vahvasti valuutan arvon ymmärtämiseen ja oman talouden hallintaan rahallisesti. Mikäli kuluttaja ei käytä rahaa nyt, voi hän tulevaisuudessa käyttää sen johonkin muuhun haluamaansa. (Lucey, Agnello & Laney 2015: 1)

Laaja näkökulma kattaa enemmän kuin kapean näkökulman tarjoaman valuutan arvoon liittyvän oletuksen. Laajassa näkökulmassa taloudellinen lukutaito kattaa kuluttajan kyvyn ymmärtää päätöksiensä seuraukset. Sen mukaan taloudellista lukutaitoa omaava kuluttaja tiedostaa päätöksiensä vaikutukset ympärillä oleviin ja tulevaan. Tällöin kuluttaja pystyy miettimään, miten tuote tai palvelu on esimerkiksi tuotettu ja missä sekä millaisissa olosuhteissa se on saanut alkunsa. (Lucey ym. 2015: 1–2) Tätä voisi ajatella ekologisena tapana kuluttaa ja monet valveutuneet kuluttajat ovat varmasti hyvin laajan taloudellisen lukutaidon omaavia, mikäli käsite halutaan määritellä näin.

OECD (2016) on tehnyt tutkimuksen, joka käsittää taloudellisen lukutaidon kolmena eri osa-alueena. Osa alueet on jaoteltu tietämykseen, asenteisiin ja käyttäytymiseen. Tietämys käsittää paljolti aiemmin mainitun suppean näkökulman mukaisen taloudellisen lukutaidon. Taloudellinen tietämys siispä viittaa ymmärrykseen tehdä taloudellisesti kannattavia päätöksiä. (OECD 2016) Tällöin kuluttaja ymmärtää kuinka hän voi esimerkiksi sijoittaa ylijäämänsä.

Asenne viittaa taloudellisen lukutaidon osalta siihen, kuinka tieto ei vielä takaa kannattavaa ja järkevää taloudellista käyttäytymistä. Paljon taloudellisesta menestyksestä on kiinni kuluttajan persoonasta ja asenteista, jotka näkyvät monessa kulutus päätöksessä.

Taloudellinen tietämys voi olla hyvinkin kehittynyt, mutta lopulta päätöksissä vaikuttaa vahvasti kuluttajan asenteet näitä päätöksiä kohtaan. (OECD 2016) Taloudellisen tietämyksen mukainen lopputulema voi tuntua vähemmän tärkeältä tällöin päätöstä tehdessä. Kaikki kuluttajat eivät välttämättä ole kiinnostuneita talouden hallinnasta ja tekevät päätöksiä enemmän tunne pohjalta.

Viimeisin osa, jonka OECD lukee taloudellisen lukutaidon osaksi, on käyttäytyminen. Taloudellinen käyttäytyminen kattaa hyvin arkisia asioita, kuten maksaako laskut ajoissa, suunnitteleeko talouttaan tulevaisuuteen tai kilpailuttaako kenties tarjouksen ennen ostopäätöstä. Taloudellinen käyttäytyminen on paljon kiinni kuluttajan persoonasta ja siinä on huomattavasti samoja piirteitä taloudellisten asenteiden kanssa. (OECD 2016)

Kalmi ja Ruuskanen (2016) ovat tehneet tutkimusta suomalaisten taloudellisesta lukutaidosta ja heidän tutkimuksensa pohjana toimii aiemmin mainittu OECD:n (2016) tekemä tutkimus. Kalmi ja Ruuskanen käsittelevät tutkimuksessaan taloudellista lukutaitoa kuluttajien kyvykkyutenä ymmärtää kotitalouden taloudenhallintaan liittyviä asioita ja kyynä soveltaa näitä taitoja käytännössä. Keskeisenä lähtökohtana oli kuluttajien kasvanut vastuu jatkuvasti monimuotoisemmaksi muuttuvassa ympäristössä, mikä vaatii kuluttajilta entistä laajempaa taloudellisesta lukutaitoa.

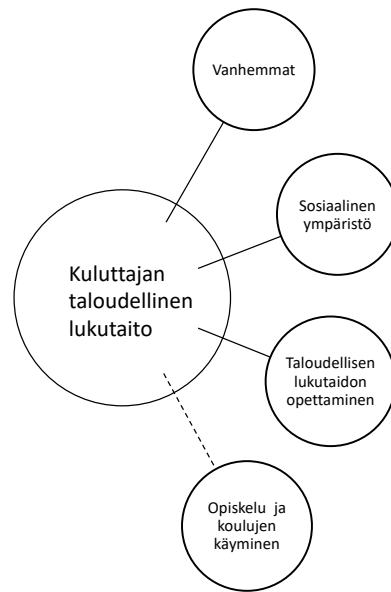
Suomessa ei ole tehty paljoa tutkimusta suomalaisten taloudellisesta lukutaidosta, joten Kalmin ja Ruuskasen tutkimus on ollut merkittävä. Suomalaiset ovat selkeästi maailman kärkeä taloudellisen lukutaidon sekä taloudellisen käyttäytymisen osalta ja pärjäävät tutkimuksessa OECD:n tekemään tutkimukseen verrattuna keskiarvoa reilusti paremmin. Suomessakin on silti ongelmia taloudellisen lukutaidon, tietämyksen ja käyttäytymisen osalta, mistä kertovat lisääntyneet maksuhäiriöt. Suomessa ongelmia esiintyy taloudellisen lukutaidon osalta eniten nuorilla ja heikkotuloisilla, mikä vastaa paljolta aiempia tuloksia muista maista. Vanhemmilla ihmisillä on myös ongelmia tietämyksen

kanssa, mutta se ei heijastu käyttäytymiseen niin kuin muilla ikäryhmillä. Korkeasti koulutetut ja korkeatuloiset kuluttajat olivat selkeästi yhdistettävissä parempaan taloudellisen lukutaidon tasoon. (Kalmi & Ruuskanen 2016)

Lopulta taloudellinen lukutaito pitäisi ymmärtää monimutkaiseksi prosessiksi, jota kehitetään jatkuvasti. Opittua prosessia pitäisi pystyä myös hyödyntämään todellisissa tilanteissa. (Kalmi 2013) Kalmi pitää taloudellista lukutaitoa jopa tietynlaisena kansalaistaitona, sillä yhden kuluttajan taloudellisella lukutaidolla voidaan nähdä ulkoisvaikutuksia koko kansantalouden tasolla.

3.1. Taloudellisen lukutaidon kehittyminen

Monet arkielämän päätökset vaativat ymmärrystä rahan arvosta ja esimerkiksi koroista. Tällaista yleistä tietoa oletetaan olevan useimmilla kuluttajilla, mutta monella ei ole käsitystä kuinka korot toimivat ja mitä vaikutuksia esimerkiksi inflaatiolla on. Nämä taidot ovat osa taloudellista lukutaitoa, jonka katsotaan kehittyvät monessa eri elämän sosiaalisessa ympäristössä (Grohmann, Kouwenberg & Menkhoff 2015).



Kuvio 3. Kuluttajan taloudellisen lukutaidon kehittyminen.

Vanhemmilla koetaan olevan suuri merkitys lasten taloudellisen lukutaidon kehittymisen kannalta (Fernandes, Lynch & Netemeyer 2014). Aikuisuuteen tultaessa monessa kulttuurissa oletetaan nopeaa itsenäistymistä ja omilla pärjäämistä. Oman talouden hallitseminen alkaa usein kotoa pois muuttaessa tai ensimmäisen työn myötä, jolloin monet saavat ensimmäistä kertaa omia tuloja. Tällöin vanhempien antama kasvatus talouden hallinnasta ja ymmärryksestä kasvaa erittäin merkitykselliseksi. Harva aikuinen ymmärtää, kuinka oma taloudellinen käyttäytyminen vaikuttaa jälkikasvuun. Tämän tiedostaminen ja sen tarkoituksenmukainen kehittäminen voisi luoda positiivista kehitystä nuorten aikuisten taloudellisessa lukutaidossa ja käyttäytymisessä. (Shim, Barber, Card, Xiao & Serido 2010) Grohmann ym. (2015) olivat tutkineet vanhempien taloudellisen kasvatuksen merkitystä, jossa opetettiin muun muassa budjetoimista ja säästämistä. Taloudelliseen kasvatukseen paneutuneiden katsottiin parantaneen lasten taloudellista lukutaitoa jopa 14 prosentilla.

Taloudellista lukutaito on yritetty harjoittaa tietoisesti, mutta tulokset ovat olleet kuitenkin kaksijakoisia. Vaikka tulokset näyttäisivät osassa tutkimuksista alkuun hyvältä, ovat nämä tietoisesti harjoitellut taidot voineet kadota tai heikentyä hyvin pian. (Grohmann ym. 2015). Monet varakkaammat ihmiset ovat kuitenkin enemmän kiinnostuneita taloudellisesta osaamisesta ja sen kehittämisestä (Lusardi & Mitchell 2014). Heidän keskuudessaan taloudellisen kouluttautumisen tulokset ovatkin antaneet positiivisia tuloksia ja kouluttamisen merkitystä on pidetty jopa tärkeimpänä elementtinä taloudellisen lukutaidon ja käyttäytymisen kehittymisessä. (Kaiser & Menkhoff 2017) Varakkaammilla kuluttajilla on luontaisesti enemmän taloudellisesti menetettävää, jolloin mielenkiintoa riittää kehittää ja ylläpitää taloudellista lukutaitoa ja osaamista. Usein myös taloudellisesti paremmin menestyneet hakeutuvat kouluttautumaan talouden asioissa, mikä tietenkin edistää heidän menestystään. Suurin tarve koulutukselle olisi kuitenkin heidän keskuudessaan, jotka ymmärtävät taloudesta hyvin vähän. (Willis 2011)

Varakkaiden kuluttajien lisäksi nuorten keskuudessa tapahtunut koulutus on antanut positiivisia tuloksia taloudellisen osaamisen kehityksessä ja taloudellisessa menestyksessä. (Carlin & Robinson 2012). Tulokset ovat olleet myös positiivisia koulutusalaan riippumatta. Opiskelulla ja koulujen käynnillä on todettu epäsuora yhteys taloudelliseen lukutaitoon, sillä monet koulutetut pystyvät tekemään parempia taloudellisia päätöksiä. (Grohmann ym. 2015) Toisaalta taloudellisen lukutaidon opettaminen on aiheuttanut paljon ristiriitaa ja kyseenalaistuksia sen toimivuudesta (Kalmi 2013; Willis 2011). Kouluttamisen hyödyt kuluttajan taloudellisen lukutaidon kehittämisessä ovat mahdollisesti myös rajallisia ajassa (Fernandes ym. 2014). Tällöin opetetut tiedot unohtuvat ajan kanssa, jolloin hyöty on mahdollisesti vain hetkellistä.

Willis (2011) on tutkinut, kuinka taloudellisen lukutaidon kouluttamisesta muodostuu haasteita ja ongelmia. Rahoitusmarkkinoiden ja niiden tuotteiden jatkuva monimuotoistuminen ja lisääntyminen tekevät opitusta tiedosta hyvin nopeasti vanhaa. Kuluttajien taloudelliset tilanteet ja elämän vaiheet muuttuvat luonnollisesti jatkuvasti. Näihin erilaisiin tilanteisiin pitäisi pystyä reagoimaan yksilöllisesti, mikä vaikeuttaa kouluttamista

yleisellä tasolla. Kouluttamisen monimuotoisuus vaikuttaa suoraan sen hintaan, joten koulutuksen organisointi tulee nopeasti hyvin kalliiksi. Mikäli rahoitusta koulutukselle löytyy, on kuluttajien mielenkiinto koulutuksia kohtaan melko alhaista Willisin (2011) tutkimuksen mukaan. Koulutuksiin osallistuu myös usein kuluttajat, jotka omaavat jo paremman taloudellisen lukutaidon ja menestyvät hyvin taloudessa. Tärkeää olisi löytää keino kouluttaa ensisijaisesti alhaisen taloudellisen lukutaidon omaavia kuluttajia, ja syöttää heidän mielenkiintonsa taloudenhallintaan ja sen kehittämiseen.

On mahdollista, että kouluttamisen hyöty jää pieneksi taloudellisen lukutaidon kehittämisessä. Ajallinen rajallisuus ja mielenkiinnon puute ovat osasyitä koulutuksen hyödyn rajallisuuteen. Voi kuitenkin olla, että hyvinkin lahjakas taloudellisen lukutaidon omaava ja kouluttautunut henkilö tekee huonon ja osaamisen vastaisen kulutuspäätöksen. Hyvin usein tunteet, kokemukset ja elämäntilanteet vaikuttavat kuluttajaan, jolloin taloudellisesti järkevä päätös jää tekemättä. (Willis 2011) Kalmi (2013) kuitenkin nostaa esille, kuinka vaihtoehtoiset ratkaisut tai koulutuksesta luopuminen eivät ratkaise ongelmaa. Koulutuksen kehittäminen onkin erityisen tärkeää. Kouluttamisesta pitäisi saada enemmän luotettavaa tietoa maailmanlaajuisesti, koulutusohjelmista ja niiden ominaisuuksista pitäisi tietää enemmän sekä tutkia koulutuksen hyvinvointivaikutuksia suhteessa sen kustannuksiin (Kaiser ja Menkhoff 2017).

Monet kuluttajat ovat hyvin itsevarmoja taloudellisen lukutaidon omaamisesta, etenkin itsevarmuus huokuu vanhemmissa ihmisissä mikä on luontaista pitkällä elämäkokemuksella. Willis (2011) oli myös tutkinut kuinka kouluttaminen voi nostaa kuluttajan itsevarmuutta, vaikka taloudellisesti kannattaviin päätöksiin osaamista ei vielä olisi. Kuluttajat kuitenkin arvioivat itsensä korkeammalle osaamisessaan, mitä tulokset antavat todellisuudessa ymmärtää. Tämä aiheuttaa todennäköisesti liian rohkeita taloudellisia päätöksiä tai jopa vääränlaisia.

Suomessa kuluttajan taloudellista lukutaitoa on lähdetty edistämään määrätietoisemmin ja vuonna 2020 aloitettu hanke tähtää tällä hetkellä Suomea maailman parhaaksi

talousosaajaksi 2030. Tämä tarkoittaisi suomalaisten taloudellisen osaamisen kehittämistä määrätietoisesti ja tavoitteellisesti laajalti. Suomessa taloudellinen osaaminen on melko korkealla tasolla, mutta eri väestöryhmien välillä on kuitenkin huomattavia eroja osaamisessa. Hanke käynnistettiin vuoden 2020 alkupuolella ja sitä lähti koordinoimaan Suomen Pankki. Tarkoituksena oli selvittää nykytila ja kartoittaa tarpeet. Tämän pohjalta siten luoda toimintamallia kohti parempaa taloudellista osaamista. (Suomenpankki.fi)

Hankkeen tärkein tavoite on lisätä tietoisuutta suomalaisten keskuudessa taloudellisen osaamisen tärkeydestä ja täten lisätä hyvien taloudellisten päätösten määrää. Tammi-kuussa 2021 Suomen pankin pääjohtaja Olli Rehn luovutti ehdotuksen Suomen talousosaamisen edistämisestä kansalliseksi strategiaksi. Ehdotus on Suomessa ensimmäinen laatuaan ja siihen on haluttu mukaan Suomessa moninaisesti eri toimijoita, niin yrityksiä, viranomaiset kuin kolmannen sektorin edustajia. (Suomenpankki.fi)

3.2. Kuluttajakäyttäytyminen

Kuluttajilla on vain rajallinen kyky tehdä taloudellisesti järkeviä päätöksiä eli rajoittunut rationaalisuus. Tämän vuoksi kuluttajalta ei voida olettaa aina taloudellisesti kannattavia ja järkeviä päätöksiä. Tämä voi johtaa kuluttajan kannalta epäjohdonmukaisiin päätöksiin kuten alisäästämiseen. Tällöin tulevaisuudessa saatava hyöty säästämisestä ei tunnu yhtä hyvältä, kuin nykyhetken kulutuksen tuottama mielihyvä. (Kotakorpi 2017)

Kuluttajat voivat helposti aliarvioida oman tahdonvoimansa. Tämän ovat monet yrittäjät huomanneet ja pystyvät hyötymään siitä markkinoilla. On myös kuluttajia, jotka tiedostavat oman tahdonvoimansa heikkouden ja ovat valmiita ostamaan palveluita ja tuotteita vahvistaakseen omaa tahdonvoimaa. (Kotakorpi 2017) Tahdonvoima on jokaisella kuluttajalla erilainen ja se voi kehittyä eri tavoilla. Tahdonvoima on osa kuluttajan persoonaa ja persoonalla on merkittävä asema myös taloudellisen lukutaidon kanssa.

Tutkimuksissa on löydetty erilaisia yhteyksiä kuluttajan taloudellisen lukutaidon ja kuluttajan käyttäytymisen välillä. Lusardin ja Mitchellin (2014) sekä Grohmann ym. (2015) mukaan kuluttajan käyttäytymiseen heijastuu taloudellisen lukutaidon taito. On kuitenkin myös OECD:n (2016) sekä Kalmin ja Ruuskasen (2016) tutkimukset, joiden mukaan korrelaatio taloudellisen tietämyksen ja taloudellisen käyttäytymisen välillä on melko pieni. Kun kuluttaja tietää ja ymmärtää taloudesta ja omista mahdollisuuksista vaikuttaa, on taloudellinen käyttäytyminen ja siitä kiinnostuminen suurempaa. Usein kiinnostus esimerkiksi sijoittamista kohtaan löytyy vasta ymmärtäessä enemmän sijoittamisesta ja kuinka esimerkiksi osakemarkkinat toimivat. Taloudellisella lukutaidolla ja tietämyksellä on merkitystä kuluttajan käyttäytymisessä taloudessa, mutta korrelaatio on vahvempi asenteiden ja käyttäytymisen välillä.

Kuluttaja on lopulta vain ihminen, jolla on oma tahto ja persoona. Persoonalla on merkittävä asema taloudellisen lukutaidon kanssa. Monet taloudelliset päätökset ovat helposti persoonan ohjaamia. (Fernandes ym. 2014) Persoona on pitkälti kehittynyt lapsuuden ympäristössä ja vanhempien vaikutuksen alaisena. Persoonalla on lopulta suuri vaikutus talouden hallinnassa ja taloudellisessa käyttäytymisessä. (Grohmann ym. 2015)

4. Velkaantuminen

Velkaantuminen ja ylivelkaantuminen eivät ole käsitteinä yksiselitteisiä. Varsinkin ylivelkaantuminen nähdään usein vain suurena määränä velkaa, johon sitä ei tulisi sekoittaa taloudessa (Bridges, Disney & Gathergood 2008).

Kun katsotaan vain Suomalaisia, niin 53 % kotitalouksista on velallisia. Tämä 53 % sisältää asuntolainat, kulutusluotot ja muut luotot, joita kotitalouksilla on olemassa. (Tilastokeskus) Luoton nostaminen ja luottokortteihin turvautuminen on hyvin tavallista tänä päivänä. Kuluttajien tulot eivät ole nousseet samassa suhteessa kuin elinkustannukset, joten vajetta korjataan lainaamalla. (Zillmer 2017) Velan ottaminen ei siis ole huono asia, vaan hyvin usein ainoa tapa saada tarpeeksi rahaa isompiin investointeihin ja sijoituksiin.

Velan määrä ja tulojen määrä lopulta vaikuttavat siihen, muodostaako velka ongelmia kuluttajan taloudessa. Velkaantumisaste mittaa luottojen eli velan määrän suhdetta käytettävissä olevien tulojen määrään. Käytettävissä olevilla tuloilla tarkoitetaan tuloja, jotka jäävät jäljelle bruttotulosta kun tulonsiirrot on vähennetty. (Findikaattori.fi)

Kuluttajien lainat harvoin tarkoittavat suoraan ongelmia kansantaloudessa, sillä ne eivät aiheuta ongelmia suurimmalle osalle kuluttajista. Ongelmia syntyy, kun taloudelliset velvoitteet kuten laskujen maksaminen ja lainan lyhentäminen muodostuvat haasteelliseksi. Tällöin ollaan tilanteessa, jossa pakollisten arkisten kuluerien jälkeen lainan korkoihin ja lyhennyksiin ei jää ylimääräisiä varoja. Tilannetta voidaan kutsua ylivelkaantumiseksi. (Raijas, Lehtinen & Leskinen 2010).

Ylivelkaantumista on käsitteenä kuitenkin vaikea selittää yksinkertaisesti. Bridges ym. (2008) ovat selittäneet ylivelkaantuneisuutta neljällä objektiivisella ja yhdellä subjektiivisella selityksellä. Näillä viidellä määritelmällä voimme havainnoida paremmin kuluttajien ylivelkaantumista, mitkä ovat:

- Kuluttaja käyttää yli 25 % bruttotuloistaan vakuudettomien luottojen takaisinmaksuihin.
- Kuluttaja käyttää yli 50 % bruttotuloistaan kaikkien lainojen takaisinmaksuun eli vakuudellisten ja vakuudettomien luottojen.
- Kuluttajalla on luottosopimuksia neljä tai useampi samaan aikaan.
- Kuluttajalla on luottoja tai kotitalouden laskuja erääntyneenä kolmen kuukauden edestä.
- Kuluttaja kokee luoton takaisinmaksun raskaaksi taakaksi.

Viimeinen määritelmä luettelossa on subjektiivinen määritelmä ylivelkaantumiselle. Tämän vuoksi ylivelkaantuneet kuluttajat voivat olla hyvin erilaisissa tilanteissa taloudellisesti, sillä omakohtainen kokema määrittelee kuluttajan aseman. Osa kuluttajista voi kokea olevan ylivelkaantuneita, vaikka toinen kuluttaja samassa taloudellisessa asemassa näin ei koe.

4.1. Kulutusluottojen taustalla vaikuttavat tekijät ja taloudellinen lukutaito

Finanssikriisin jälkeen heräsi suuri huoli kuluttajien taloudellisesta osaamisesta (Lusardi ym. 2014). Kuluttajilla on vaikeuksia tunnistaa kulutusluottojen todelliset kustannukset (Disney & Gathergood 2013). Enemmän kulutusluottoja omaavien kuluttajien uskoisi olevan valveutuneempia niiden käyttäytymisestä ja kustannuksista. On kuitenkin osoitettu enemmän kulutusluottoja omaavien kuluttajien pärjäävän heikoimmin taloudellisessa lukutaidossa (Disney & Gathergood 2013). Enemmän kulutusluottoja omaavat kuluttajat ovat usein heikompituloisia ja heikkotuloisilla voi usein olla perhetaustan puolesta taipumusta heikkoon ymmärrykseen rahasta. Alempi tulotaso on siis yhdistettävissä heikompaan taloudelliseen lukutaitoon ja suurempiin määriin kulutusluottoja. (Grohmann ym. 2015)

Lainanottajat jotka turvautuvat pikavippeihin ja muihin epätavallisempiin lainamuotoihin, omaavat usein heikomman tietämyksen lainoista ja niiden koroista. Tämä tarkoittaa yleensä heikompitulaisia ja kouluttamattomia ihmisiä. Onhan myös ollut pitkään tiedossa, kuinka ihmisen kyky ymmärtää kertoimen vaikutusta on hyvin heikko verrattuna summaamiseen. (Lusardo & Tufano 2009) Tällöin lyhytaikaisen lainan korko vaikuttaa helposti hyvin pieneltä, mutta johtuen ainoastaan lyhyestä laina-ajasta (Cambell ym. 2011).

Vakuudettomiin pikalainoihin turvaudutaan usein kun yllättävä rahantarve ilmenee, mutta muut rahoitusmuodot eivät ole enää mahdollisia. Usein tällainen tarve esiintyy sairastuessa, tulojen pienentyessä huomattavasti tai kun edellinen luottolasku odottaa maksamista. (Elliehausen 2009) Kuluttajien tulisi lainata rahaa kun se on taloudellisesti kannattavaa, mutta käyttäytymistä tutkivat mallit osoittavat kuluttajien toimivan toisin. Mieltymysten ja ajattelutavan muuttuessa usein päädytään lainaamaan yli varojen. (Karlán & Zinman 2015)

Impulsiivinen käytös on yhdistettävissä kulutusluottoihin. Impulsiivisemmat ihmiset, jotka tekevät päätöksiä hetken mielihohteesta, ovat taipuvaisempia tasaamaan kulutuspiikkejä luotolla. Impulsiivisiksi ihmisiksi ilmoittautuneet kuluttajat olivat myös yhdistettävissä ylivelkaantumiseen, joten voimme olettaa mahdollisesti kulutusluottojen johtavan velkaantumiseen impulsiivisten kuluttajien keskuudessa. On oletettavaa että impulsiivisesti kuluttaessa käyttäytyvät kuluttajat ovat impulsiivisia myös muilla elämän osa-alueilla. (Gathergood 2012)

Vakuudettoman kulutusluoton kustannukset ovat usein kalliimmat heikommassa taloudellisessa tilanteessa olevalle lainanottajalle, sillä lainanantaja joutuu ottamaan suuremman riskin takaisinmaksun suhteen. Tämän vuoksi lyhytaikainen kulutusluotto voi olla erittäin kannattava ja järkevä sijoitus parempituloiselle kuluttajalle, mutta heikkotulo-

selle se muodostuu kannattamattomaksi velkataakaksi. Pienempituloiselle lainan kustannukset voivat olla lopulta paljon suuremmat, kuin lainasta saatava hyöty. Usein heikompiituloisella on kuitenkin suurempi tarve lainalle. (Elliehausen 2009)

Eriarvoisuus huokuu kulutusluottojen käyttöä ja tarjontaa tarkastellessa. Jokainen kuluttaja taloudellisesta asemastaan riippumatta voi kohdata työpaikan menetyksen, tulojen putoamisen, luottoluokituksen menettämisen tai vain merkittävän menoerän arjessa. Gathergoodin (2012) mukaan ylivelkaantuneita kuluttajia oli yleensä kohdannut jokin näistä neljästä yllättävästä taloudellisesta shokista. Ylivelkaantuneisuudella on yhteys näihin taloudellisiin shokkeihin ja usein impulsiiviset ihmiset myönsivät kohdanneensa tämänkaltaisia taloudellisia shokkeja (Gathergood 2012).

Kuluttajan taloudellisella lukutaidolla ja käyttäytymisellä on merkitystä, kun kuluttaja yrittää selvitä taloudellisesta shokista. Kehittynyt taloudellinen lukutaito voi auttaa monia kuluttajia löytämään parhaan tavan selviytyä shokista. Heikkotuloiset kuluttajat, jotka omaavat alhaisemman taloudellisen lukutaidon, ovat alttiimpia taloudellisille shokeille ja sen vaikutuksille. Täten shokista selviäminen vaatii enemmän ponnisteluja taloudellisessa lukutaidossa heikommin menestyvälle ja jo valmiiksi huonompiituloiselle. Parempi tuloinen voi omistaa säästöjä, saada pankista ja ammattilaisilta kannattavia neuvoja tai nostaa kohtuullisen hintaista kulutusluottoa. Heikkotuloinen ei todennäköisesti pääse nauttimaan näistä eduista, mikäli voimme uskoa tutkimuksia.

4.1.1. Kulutusluottojen markkinointi

Internet on mahdollistanut 2000-luvulla täysin uuden tavan tavoittaa kuluttajat ympäri maailman. Älypuhelimien yleistyttyä vaikutus on kasvanut entisestään, ja nykyään monet yritykset hyödyntävät vahvasti sosiaalista mediaa markkinoinnissa. Tämä on mahdollistanut myös täysin uuden tavan luotonantajille luoton tarjoamiseen. Markkinoille

onkin tullut täysin uusia pienlainoja tarjoavia yhtiötä ja vertaislainapalveluita (Koskinen ym. 2017).

Kulutusluotot ovat olleet näkyvästi esille markkinoinnissa ja niitä myydään useasti omana tuotteena. Luottokorttien ulkonäköön alettiin myös panostamaan myynnin kiritämiseksi. Näihin keksittiin laittaa erilaisia kuva-aiheita, jolloin asiakas sai kustomoida omannäköisen kortin. (Peura-Kapanen 2004) Yhdysvalloissa palkkapäivälainoja myöntäviä yrityksiä on jo enemmän kuin McDonald's ja Starbucks liikkeitä yhteensä (Washington Post 2014). Markkinat ovat kasvaneet hurjaa vauhtia viimeisinä vuosina (Skiba & Tobacman 2011). Tämä on lisännyt rahoitustuotteita tarjoavien yritysten näkyvyyttä.

Usein kulutusluottojen markkinointi luo valheellisen kuvan niiden edullisuudesta. Lyhyt maturiteetti eli laina-aika ja luoton suhteellisen pieni määrä saavat kustannukset vaikuttamaan usein kohtuullisilta ja jopa edullisilta. Usein luottoa mainostetaan myös rajalliseksi korottomalla maksuajalla, mikä usein vaatii tiettyjen ehtojen toteutumista. Luottojen ehdot eivät kuitenkaan välttämättä käy ilmi mainonnasta suoraan. Halpuutta ei siis mainosteta suoranaisesti, mutta luotto usein saada näyttämään kuluttajan silmissä edulliselta muodolta saada hieman lisää tuloja. (Peura-Kapanen 2004) Tämä altistaa heikomman taloudellisen lukutaidon omaavat riskiseen ja kalliiseen lainanottoon helpommin.

Nykyään luottojen mainontaa valvotaan enemmän, ja sen tulisi olla selkeämpää sekä jokaisen kuluttajan ymmärrettävissä. Vuosikoron tulee sisältää kaikki luotosta perittävät kustannukset, lisäksi tulee ilmoittaa selkeästi maksuerien suuruus, korko, luottosopimuksen kesto ja luottokustannusten yhteismäärä. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2017) Usein luoton kustannuksien muodostuessa useista maksuista, kuluttaja ei välttämättä osaa huomioida näitä. Todennäköistä on myös, ettei kuluttaja edes tiedä kyseisistä kustannuksista, mutta nykyinen kuluttajaa suojeleva lainsäädäntö voi mahdollisesti estää monet väärinymmärrykset jatkossa.

Luottojen markkinointiin on tullut myös määräaikaista rajoituksia koronatilanteen vuoksi Suomessa. Tämä tarkoittaa, että vuonna 2020 heinäkuussa kiellettiin määräaikaista kaikki suoramarkkinointi liittyen kuluttajaluottoihin ja niitä tarjoavien yritysten palveluihin. Suoramarkkinoinnilla tarkoitetaan kaikkea kohdennettua markkinointia puhelimitse, postitse ja sähköisesti. Valtioneuvosto valmistelee myös pysyvämpiä uudistuksia koskien luottojen markkinointia. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2020) Odotettavissa on, että tulossa on myös pysyviä uudistuksia koskien kulutusluottojen markkinointia.

4.2. Taloudellisen lukutaidon merkitys velkaantumiseen

Taloudellinen lukutaito kertoo kuluttajan paremmasta käsityksestä taloudesta. Tutkimuksissa on saatu tuloksia, joissa taloudellinen lukutaito johtaa parempaan taloudelliseen menestykseen (Grohmann ym. 2015). On mahdollista, että kuluttajalla on kaikki tieto hallita omaa taloutta ja taloudellista hyvinvointia, mutta silti puuttua kyky toimia tiedon antamin keinoin (Elliehausen 2009).

Kuluttajien perhetaustoilla on löydetty olevan suuri merkitys kuluttajan taloudellisessa käyttäytymisessä. Kuluttajan taloudellinen lukutaito voi pitkälti olla kehittynyt kasvatuksen tuoman esimerkin johdosta. Taloudellinen lukutaito kehittyy, kun perheen luoma esimerkki on sytyttänyt kiinnostuksen talouden hallintaan ja osaamiseen. Koulutus pystyy tukemaan tätä halua opettamalla tavanomaisia laskuja ja numeroiden ymmärtämistä. (Grohmann ym. 2015)

Taloudellisen lukutaidon kehittyminen sosiaalisten tapahtumien välityksellä voi kääntyä myös negatiiviseksi vaikutukseksi. Esimerkiksi työn kautta opitut taidot, kuten palkan käyttö ei anna parasta lähtökohtaa taloudellisen lukutaidon kehittämiseen aikuisena. Aikuiselle on vaikeampaa opettaa taloudellista lukutaitoa, joten kaikki lapsena ja nuorena opitut tavat, käytännöt ja teoriat korostuvat. (Grohmann ym. 2015) Tämä pohjaa paljolti myös kulttuurista, jossa raha-asioista ei keskustella avoimesti. Suomalaiseen kulttuuriin

kuuluu varsinkin vahvasti raha-asioista vaikeneminen. Jopa palkasta ollaan hyvin yksityisiä, mutta on myös huomattava, kuinka tässä on tapahtumassa muutos avoimempaa keskustelua kohti. (Thurén 2018)

Raha-asioista vaikeneminen johtaa myös siihen että, kun kuluttaja haluaa apua raha-asioissa, kysytään apua usein perheen ja tuttavapiirin ulkopuolelta. Tällöin pankkivirkailijat ja sijoitusneuvojat ovat helposti lähestyttävissä. Kuluttajia kuitenkin voidaan kohdella eriarvoisesti sijoitus ja lainaneuvotteluissa taustansa ja varallisuutensa vuoksi. Paremminkin menestynyt ja taloudellista lukutaitoa omaava voi saada parempia neuvoja kuin alemman tulotason kuluttaja. (Calcagno & Monticone 2015) Kun kuluttajaa kohdellaan eriarvoisesti jo taustansa ja lähtökohtien varjossa, on taloudellisesti huonot päätökset todennäköisempiä. Vaikka luottotappiot kuuluvat luotonantoon, ei se ole kannattavaa tappioiden määrän kertyessä (Takalo 2017). Usean kuluttajan ajautuessa maksuvaikeuksiin, voi henkilökohtaisten talouksien ongelmista muodostua koko yhteiskunnan ongelma lopulta.

On tutkittu, että alemman taloudellisen lukutaidon omaavilla kuluttajilla on vaikeampaa hahmottaa erinäisiä taloudellisia yllätyksiä ja muutoksia taloudellisessa asemassaan. Taloudellisen lukutaidon avulla kuluttaja pystyy käsittelemään taloudessa tapahtuvia muutoksia paremmin ja muuntautumiskyky tilanteissa on huomattavasti joustavampaa. Tällöin erinäiset shokit taloudessa eivät vaikuta yhtä suuresti paremman taloudellisen lukutaidon omaaviin kuluttajiin. (Klapper, ym. 2013) Muutokseen mukautuminen ja shokkien järjestelmällinen käsitteleminen voivat täten auttaa siihen, ettei velasta aiheudu taakkaa ja maksuvaikeuksia. Muutokset ovat osa tätä päivää ja varsinkin tulevaisuutta, jolloin nämä piirteet taloudellisessa lukutaidossa korostuvat entisestään.

Tutkimuksissa on löydetty vahva yhteys kuluttajan taloudellisen lukutaidon ja kuluttajan käyttäytymisen välillä. (Grohmann ym. 2015) Kuluttajan taloudellisella lukutaidolla ja käyttäytymisellä on merkittävä vaikutus taloudelliseen menestykseen ja ylivelkaantumiseen. Itsehillinnällä on myös selkeä yhteys taloudessa ilmeneviin shokkeihin, niin kuin

aiemmin käsiteltiin. Kuluttajilla, joilla on todettu heikompaa kontrollia omasta käyttäytymisestä, kokevat yllättävät tapahtumat ja shokit todennäköisemmin. (Gathergood 2012) Kuluttajien itsehillintä ja luottojen saatavuuden rajoittaminen voivat vaikuttaa vahvasti kuluttajan taloudellisiin vaikeuksiin ja ylivelkaantumiseen.

On kuitenkin tutkittu, että taloudellisesti lukutaidottomat ovat helpommin taipuvaisia ylivelkaantumiseen (Calcagno & Monticone 2015). Eri kuluttajaryhmien välillä on huomattavissa selkeitä eroja taloudellisen lukutaidon osaamisessa. Nuorilla ja vanhoilla on enemmän taipumusta heikompaan taloudelliseen lukutaitoon. Vaikka vanhemmilla ihmisillä osaaminen on alhaisempaa, kokevat he korkeampaa itsevarmuutta taloudellisissa päätöksissä ja käyttäytyvät fiksummin taloudellisissa päätöksissä, jolloin heidän riskinsä ajautuva ahdinkoon velan kanssa on myös alhaisempaa. (Lusardi & Mitchell 2014; Kalmi & Ruuskanen 2016)

Vähemmän kouluttautuneilla on enemmän vaikeuksia hallita talouden säästöjä, lainoja ja eläkesuunnitelmia. (Lusardi & Mitchell 2014) Taloudellisen lukutaidon taso on siis alhaisempaa näillä kuluttajilla. Usein alhaisesti kouluttautuneet ovat myös alhaisemman palkkatason töissä. Heikkotuloiset kuuluvatkin talouden hallinnassa myös riskiryhmään. (Kalmi & Ruuskanen 2016) Ei voida kuitenkaan yleistää kaikkien heikomman taloudellisen lukutaidon omaavien päätyvän ylivelkaantumiseen (Calcagno ym. 2015).

Itsehillintä, optimismi ja harkitseva ajattelutapa ovat kolme tärkeää tekijää kuluttajan taloudellisen käyttäytymisen ja taloudellisen hyvinvoinnin takana. Kuluttajat, joilta löytyy nämä ominaisuudet, voivat nostaa taloudellisen hyvinvoinnin tasoa omalla persoonallaan. (Strömbäck, Lind, Skagerlund, Västfjäll & Tinghög 2017) Kuluttajien persoona ja ajattelutapa taloudellisissa päätöksissä vaikuttaa pitkälti käyttäytymiseen ja päätöksentekoon henkilökohtaisessa taloudenhallinnassa. Pantzarin (Vertaaensin.fi 2016) mukaan, monesti kyse on ylioptimistisuudesta, häpeän pelosta ja kunniallisesta tahdosta selviytyä taloudellisesti itsenäisesti. Piirteet kuvaavat varsinkin suomalaista luonnetta, johon usein kuuluu asioiden peittely ja avun pyytämisen pelko. Velkatilanteet voisivat

usein ratketa nopeammin ja pienemmällä talousahdingolla, mikäli asioista puhuttaisiin ja apua uskallettaisiin pyytää ajoissa. (Thurén 2018) Velkatilanteessa tulisikin erottaa optimismi ja ylioptimismi, jotta kuluttaja ei ajautuisi ylivelkaantumiseen.

Lusardi ja Tufano (2015) nostivat tutkimuksessaan esiin velan lukutaito (debt literacy) käsitteen. Tällä he tarkoittivat taitoa tehdä yksinkertaisia päätöksiä velasta, perustaen ne yleistietoon koroista ja yhdistämällä tiedot arkisiin taloudellisiin valintoihin. Tuloksissa alhainen ymmärrys ja lukutaito velasta oli yhdistettävissä ylivelkaantumiseen. Ylivelkaantuminen on kuitenkin tässä yhteydessä kuluttajan oman kokemuksen perusteella määritelty, jolloin velkatilanne ei välttämättä todellisuudessa ole yhtä huono kuin kuluttaja sen kokee, tai mahdollisesti se voi olla myös huonompi. Usein kuitenkin velasta ja koroista tietämätön voi luulla taloudellista tilannettaan heikommaksi mitä se todellisuudessa on (Lusardi & Tufano 2015). Tällöin tiedon puute lisää riskiä ja nostaa kuluttajien epävarmuutta. Epävarmuus ja riski kulkevat usein yhdessä, minkä vuoksi niitä tulisi välttää kuluttajan taloudenhallinnassa.

Kuluttajat jotka kokevat omaavan hyvän ymmärryksen velasta, kokevat oman velkataakan usein myös kohtuulliseksi. Kuluttajan tietämättömyys velkansa suuruudesta, takaisinmaksusta ja koroista on selkeästi suuri riski velkatilanteessa. Täten vähäisen tietämyksen omaavat kuluttajat ajautuvat helpommin vaikeuksiin velkatilanteessa. (Lusardi & Tufano 2015)

Taloudellisessa lukutaidossa yhteys oli suurempi asenteiden ja käyttäytymisen välillä. Velkaantumista käsitellessä voimme löytää vahvan yhteyden sen lukutaidon ja käyttäytymisen välillä, mikä poikkeaa aiemmasta. Velkatilanteessa tietämyksellä ja osaamisella on suurempi painoarvo. Taloudelliset päätökset voivat usein olla asenteiden ja persoonnan ohjaamia, mutta velkaan liittyvissä päätöksissä tiedon ja osaamisen arvo korostuu. Alhaisen lukutaidon omaavat maksavat luottokorttilaskut oletettavasti myöhässä ja so-

pivat kalliimpia lainasopimuksia. Tällöin he lähtökohtaisesti jo sopivat kalliimpia luottosopimuksia, koska eivät omaa tarpeellista tietotaitoa lainaamisesta. (Lusardi & Tufano 2015)

Tulokset ovat samankaltaisia velkaantumisen suhteen, kun vertaillaan taloudellisen lukutaidon ja velan lukutaidon merkitystä. Alhainen osaaminen näillä saroilla heikentää taloudessa pärjäämistä ja altistaa velkaantumiselle. Vain kolmannes Yhdysvaltojen kansalaisista pystyy yhdistämään tietonsa koroista arkisiin päätöksiin tai ymmärtämään luotokorttien toimintaa, vaikka otetun velan määrä kasvaa jatkuvasti. Taloudellisen lukutaidon ja velan lukutaidon riskiryhmiin kuuluu myös samoja kuluttajaryhmiä eli nuoret ja alhaisen tulotason kuluttajat. Sukupuolien ero on myös huomattava, sillä naisten taloudellinen lukutaito ja velan lukutaito ovat heikompia kuin miesten, tehden naisista osan riskiryhmää velkaantumiselle. (Kalmi & Ruuskanen 2016; Lusardi & Tufano 2015)

5. Empiiriset tulokset

Tutkimuksen aineistona on käytetty Vaasan yliopiston ja Tampereen yliopiston yhteistyössä tehtyä tutkimusta kansallisesta taloudellisesta lukutaidosta. Kysely on tehty vuonna 2014 satunnaisotannalla anonyymisti eli vastaajia ei voida tunnistaa. Aineiston keruusta huolehti TNS Gallup Oy.

Panu Kalmi ja Olli Ruuskanen ovat vastanneet tutkimuksesta, jonka myötä kysely on toteutettu. Kysely myötäilee maailmanlaajuisesti käytettyjä kysymyksiä, minkä vuoksi aineisto on myös vertailukelpoinen maailmanlaajuisesti, vaikka otantana on toiminut suomalaiset yli 18-vuotiaat henkilöt. Kyselyyn on vastannut yhteensä 1533 henkilöä, joista miehiä oli 49 % ja naisia 51 %. Vastaajien keski-ikä on 47,4 vuotta ja heidän ikähaitarinsa on 15 vuodesta 92 vuoteen.

Tässä tutkimuksessa hyödynnetään Kalmin ja Ruuskasen kyselytutkimusta, jolla pyritään selittämään kuluttajan taloudellisen lukutaidon mahdollista merkitystä kuluttajan kulusluottokäyttäytymisen ja velkaantumisen yhteydessä. Tässä luvussa avataan aineistossa esiintyneistä havaintoja kuluttajan taloudellisesta lukutaidosta, kuluttajien kulusluottojen määrästä ja niihin liittyvistä toimista sekä velkaantumisesta. Tarkoitus on löytää mahdollisia yhtymäkohtia näiden muuttujien väliltä.

5.1. Taloudellinen lukutaito

Kyselyssä on toteutettu useita kysymyksiä vastaajien taustasta, taloudellisesta käyttäytymisestä ja taloudelliseen lukutaitoon liittyen. Kyselyssä on myös erikseen huomioitu yrittäjät. Taloudellista lukutaitoa voisi tarkastella hyvin monen kyselyssä esitetyn kysymyksen kautta. Tätä tutkimusta ajatellen taloudellista lukutaitoa tarkastellaan erityisesti oheisten kysymysten kautta.

Kysymys k7 sisältää yhteensä 10 kysymystä. Näistä seitsemän on nostettu tähän tutkimukseen, jotta voidaan tarkastella vastaajien taloudellisen lukutaidon esiintymistä arkielämässä päätöksissä ja käyttäytymisessä.

Vastaajilta kysyttiin, onko seuraavat väitteet tosia vai epätosia:

k7_1 - Ennen kuin ostat jotain, harkitset huolellisesti, onko sinulla varaa siihen.

k7_2 - Elät vain tätä päivää varten, etkä huolehdi huomista.

k7_3 - Saat enemmän mielihyvää siitä, että käytän rahat heti kuin siitä, että säästäisit tulevaisuutta varten.

k7_4 - Maksat laskusi ajallaan.

k7_6 - Seuraat tarkasti omia taloudellisia asioitani.

k7_9 - Ennen kuin kirjoitat nimesi alle rahoitussopimukseen, luet sen ehdot huolellisesti.

k7_10 - Otat mielelläsi riskiä, etkä pyri suojautumaan elämän vastoinkäymisiltä.

Oheisessa taulukossa on lokeroitu vastaajamääriä valittuihin kysymyksiin prosentteina.

Taulukko 1. Vastaukset k7 kysymyksiin.

Vastaus	Harkitset ostoksia	Elät hetkeä varten	Saat mielihyvää tuhlaamisesta	Maksat laskusi ajallaan	Seuraat omaa talouttasi tarkasti	Luet rahoitussopimusten ehdot	Otat mielelläsi riskin
Täysin tosi	56 %	8 %	8 %	76 %	55 %	66 %	6 %
Jossain määrin tosi	28 %	13 %	13 %	17 %	31 %	21 %	15 %
Ei tosi eikä epätosi	6 %	11 %	18 %	2 %	7 %	4 %	11 %
Jossain määrin epätosi	7 %	23 %	25 %	2 %	5 %	5 %	27 %
Täysin epätosi	2 %	44 %	34 %	1 %	2 %	2 %	40 %
Ei osaa sanoa	0,3 %	0,7 %	1 %	0,2%	-	0,8 %	0,8 %
Ei vastausta	0,2 %	0,2 %	0,2 %	0,6 %	-	0,7 %	0,7 %

Kysymyksiin k7_1, k7_4, k7_6 ja k7_9 vastaajan oletetaan vastaavan mahdollisimman lähelle vastausta *Täysin tosi*, kun vastaajista halutaan löytää kaikista taloudellisesti vastuullisin joukko. Kysymyksien k7_2, k7_3 ja k7_10 kohdalla taloudellisesti vastuullisten kuluttajien oletetaan vastaavan mahdollisimman lähelle vastausvaihtoehtoa *Täysin epätosi*. Vastuullisuus taloudellisissa päätöksissä kertoo paljon kuluttajan taloudellisesta luokutaidosta.

Vastaajista 76 % maksaa laskunsa ajallaan ja jopa 93 % vastaajista on vastannut *Täysin tosi* tai *Jossain määrin tosi*, kun kysyttiin laskujen ajallaan maksamisesta. Tämä on selkeästi yksimielisin kysymys vastaajien joukossa. Vastaajien joukossa oli myös varsin suuri joukko sitä mieltä, että he lukevat rahoitussopimuksen ehdot, ennen allekirjoittamista. Vastaajista 87 % vastasi rahoitussopimuksen ehtojen lukemiseen *Täysin tosi* tai *Jossain määrin tosi*. Vastaukset indikoivat kuluttajien kyvystä tehdä järkeviä päätöksiä. Kuluttajilla on ymmärrystä, mutta seuraavista vastauksista huomaa, että järki ei selitä kaikkia taloudellisia päätöksiä.

Vastaajista 55 % valitsi vastausvaihtoehdon *Täysin tosi*, kun kysyttiin talouden tarkasta seuraamisesta. Vastaajissa alkaa huomaamaan hieman eroja tässä kohtaa. 31 % vastasi samaan kysymykseen *Jossain määrin tosi*. 7 % vastaajista oli taas sitä mieltä, ettei väitämä ollut tosi eikä epätosi. Noin sama osuus oli myös vastaajia, joiden mielestä väite oli epätosi. Vastaukset herättävät mielenkiintoa siihen, millainen vaikutus tulotasolla on vastauksiin. Onko niin että rikas on rikas, koska hän on tarkka rahasta vai onko pienituloisemman pakko olla tarkka rahasta, jotta se riittää kaikkiin pakollisiin menoihin. Vastausvaihtoehdon *Täysin tosi*, oli kuitenkin valinnut tasaisesti vastaajat eri tuloluokista, kysyttäessä talouden tarkasta seuraamisesta.

Hyvin samankaltainen jakauma oli vastauksissa myös kysyttäessä, harkitseeko vastaaja huolellisesti, onko hänellä varaa ostokseen ennen ostopäätöstä. Ostopäätöksen tekemi-

seen liittyy samankaltaisia ajatuksia, kuin oman talouden seuraamiseen. Kysymykset voidaan nähdä osana toisiaan, eli ostosten harkitseminen osana talouden tarkkaa seuraamista ja toiste päin.

Kysymyksissä, joissa oletetaan vastattavan väite epätodeksi, hajauma on paljon laajempi vastauksissa. Uskon että kysymyksen asettelu jo itsessään aiheuttaa vastaajalle enemmän haasteita, sillä vastaukset eroavat kysymyksistä, joissa ihanteellinen vastaus oli tosi. Näissä kysymyksissä on myös erilainen lähtökohta, sillä kysymyksissä on tunteisiin vetoavia kohtia. Kysymyksissä nousee esiin riskinotto, mielihyvä, vastoinkäymiset ja hetkessä eläminen. Kysymys k7_2 kuulostaa jopa melko lennokkaalta motolta tai mietelauseelta *Elät vain tätä päivää varten, etkä huolehdi huomisesta*. Vastaajista 20 % halusi tarttua tähän ajatukseen ja jättää murehtimisen huomisesta muille vastaajille.

Vastaajista 21 % sai jonkinlaista mielihyvää, kuluttaessaan rahat heti säästämisen sijaan. Toki vastaajista enemmistö koki kuitenkin säästämisen houkuttavammaksi vaihtoehdoksi, sillä 59 % vastaajista valitsi vaihtoehdon *Täysin epätosi* tai *Jossain määrin epätosi*, kysyttäessä *Saat enemmän mielihyvää siitä, että käytän rahat heti kuin siitä, että säästät tulevaisuutta varten*. Vastaukset kertovat kenties siitä, että kuluttaminen nykyhetkessä nähdään houkuttelevampana, kuin kuluttamisen siirtäminen tulevaisuuteen. Tulevaisuudessa siintävä kuluttaminen ei anna kaikilla samanlaista mielihyvää nykyhetkeen. Monella riittää uskoa tulevaisuuteen, ilman suurempaa varautumista.

Riskien ottaminen voi olla monenlaista. Kyselyssä on kuitenkin kysytty eritoten riskeistä, jotka koskevat elämän vastoinkäymisiä ja niiltä suojautumista. Vastausten perusteella riskien ottajia löytyy, mutta noin 67 % vastaajista haluaa kuitenkin suojata vähintään tulevaisuuden riskien ottamisen lisäksi.

5.2. Kulutusluotot

Kalmin ja Ruuskasen toteuttamassa kyselyssä on myös kysytty kuluttajien luotoista ja siihen johtaneista syistä sekä takaisinmaksuista. On myös haluttu tietää millä perusteilla kuluttaja on päättänyt valitsemaan luoton. Tarkastellaan tässä osiossa erityisesti neljää kyselytutkimuksessa esitettyä kysymystä, jotka keskittyvät kulutusluottoihin.

Kulutusluotto määriteltiin aikaisemmin tutkimuksessa näin: Kulutusluottoja ovat kaikki muut elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan väliset luottosopimukset, paitsi asuntolainat ja opintolainat. Kulutusluotto on tavaroiden ja palveluiden yksityiseen kuluttamiseen eli kotitalouksille suunnattu lainamuoto eikä sen käyttötarkoitusta ole rajattu. (Saarinen 2001: 24)

Kyselyyn vastanneista 934:llä oli olemassa luottokortti kyselyyn vastaamisen hetkellä. Vastaajista 67:llä oli ollut luottokortti, mutta ei omistanut sellaista parhaillaan. Luottokorttia ei ole eikä ole ollut 530 vastaajista. Vastaajista selkeä enemmistö omisti luottokortin. Se nähdään usein kaikista helpoimpana lainamuotona, sillä luottoa ei tarvitse erikseen hakea. Luottokortti on jatkuva luottosopimus, jolloin kuluttaja voi hyödyntää luottoa tarvittaessa ja maksaa sitä pois melko hyvillä ehdoilla. Luottokorttia voidaan pitää myös melko luotettavana, sillä usein se on liikepankin tarjoama.

Luottokortin lisäksi vastaajilta kysyttiin, mikäli heillä on tai on ollut kulutusluotto tai pikavippi. Tässä kulutusluottoihin on myös laskettu autolainat mukaan. Tässä vastaajista jo selkeä enemmistö vastasi, että ei ole omistanut kumpaakaan. Kulutusluotto oli kuitenkin näistä kahdesta suositumpi, sillä 33 % vastasi omistaneensa sellaisen ainakin joskus. Tuosta 33 %:sta 56 %:lla oli juuri parhaillaan kulutusluotto. Vastaavasti pikavippi oli ollut vastaajista vain noin 6 %:lla, joista hieman alle puolilla oli se parhaillaan.

Mielenkiintoista kulutusluottoihin liittyen on tutkia, kulutusluoton hankintatapa. Kulutusluottoa käyttäneistä vastaajista jopa 44 % ei ollut harkinnut muita vaihtoehtoja valitessaan kulutusluottoa. 37 % vastaajista oli harkinnut useita eri vaihtoehtoja joko samalta yritykseltä tai tutkinut jopa eri yritysten tarjoamia vaihtoehtoja. On kuitenkin huomattava, kuinka suuri joukko oli valmis ottamaan kulutusluoton harkitsematta eri vaihtoehtoja.

Kuluttajat olivat kuitenkin saaneet jostain tiedon, minkä valossa he tekivät päätöksen kulutusluoton hankinnasta tietyltä tarjoajalta. Oheisessa taulukossa on avattu syitä tietolähteiden vaikutuksesta lainanhakuprosessissa. Vastaajista selkeä enemmistö oli saanut lainantarjoajan konttorilta tiedon. Tämä osaltaan selittää, ettei kuluttaja ole välttämättä kyseenalaistanut tarjousta ja lähtenyt sitä erikseen kilpailuttamaan. Vastaajista 37 % oli valmis tarttumaan lainatarjoukseen konttorista saadun tiedon myötä, kun taas 15 % luotti internetistä saatuun tietoon.

Vastauksista käy ilmi, että kuluttajat valitsevat luoton melko suoralinjaisesti. Kulutusluoton hankkimiseen ei käytetä paljoa aikaa eikä sen kilpailuttamista pidetä niin tärkeänä. Moni tekee kulutusluottopäätöksen ensimmäisen tarjouksen perusteella ja se hankitaan konttorista saatujen suositusten mukaan. Tämä kuvaa myös kuluttajien luottamusta luottolaitoksiin ja heidän tarjoamaan informaatioon. Suomalaiset kokevat luottolaitokset luotettavaksi tiedon lähteeksi.

Taulukko 2. Tietolähde kulutusluottoa tai pikavippiä valitessa.

Vastaus	Mikä oli tärkein tietolähde valitessa kulutusluottoa/pikavippiä?
Konttorista saatu tieto	37 %
Internetistä saatu tieto	15 %
En osaa sanoa	12 %
Ei vastausta	11 %
Mainostajan tai myyjä kautta saatu tieto	9 %
Omat aikaisemmat kokemukset	6 %
Tuotevertailu	3 %
Ystävän tai sukulaisen neuvo (työskentelee finanssialalla)	2 %
Muu lähde	2 %
Ystävän tai sukulaisen neuvo (ei työskentele finanssialalla)	1 %
Finanssialan yrityksen työntekijältä saatu tieto	1 %
Median kautta saatu tieto (muu kuin mainos)	0.5 %

Velkaantuminen ja kulutusluotot eivät aiheuta ongelmia suurimmalle osalle kuluttajista. Ongelmia syntyy, kun kuluttaja ei pysty suoriutumaan velvoitteistaan. Aiemmin mainittu tunne velkataakasta vaikuttaa myös, siihen kokeeko kuluttaja olevansa esimerkiksi yli-velkaantunut. Tutkiessa kulutusluottoja on toki hyvä ymmärtää niiden määrä ja varsinkin niiden kysynnän kasvu, mutta kulutusluotto ei aina tarkoita kuluttajien olevan taloudellisissa vaikeuksissa. Kulutusluottojen harkittu käyttäminen on enemmänkin arkea helpottava tuki, joka mahdollistaa monet hankinnat ja investoinnit kotitalouteen. Se auttaa allokoimaan monien kuluttajien menoja arjessa.

Tutkimukseen vastanneista kuluttajista suurin osa koki olevansa tyytyväinen taloudelliseen tilanteeseensa velan näkökulmasta. Vastaajista jopa 92 % kertoi olevansa tyytyväinen tilanteeseensa ja heistä noin puolet kertoi omaavansa sopivasti velkaa taloudelliseen tilanteeseensa nähden. Tutkimukseen osallistuneesta joukosta kuitenkin 6 % koki

omaavansa liikaa velkaa ja heillä oli vaikeuksia selvitä takaisinmaksuista. Tämä on tilanne, jota voidaan kutsua ylivelkaantumiseksi. Ylivelkaantuminen voi johtaa lopulta velkojen kertymiseen ja mahdollisuus luottotietojen menettämiseen kasvaa.

Taulukko 3. Lineaarinen regressio kulutusluotoista

	Kulutusluotto
ikä	-0.00491*** (0.00114)
nainen	-0.134** (0.0412)
Varat loppunut viimeisen 12 kk aikana	0.204*** (0.0417)
vakio	2.676*** (0.132)
havaintojen määrä	1533
sovitettu selitysaste	0.026
merkitsevyystaso	*0.05, **0.01, ***0.001

Oheisessa taulukossa on tutkittu iän ja sukupuolen mahdollista vaikutusta kulutusluottojen ottamiseen. Tulos kertoo sen, että kulutusluotto on tutkimuksen mukaan useammin miehillä, kuin naisella. Riippuvuus on negatiivinen, minkä mukaan kulutusluotto on tällä hetkellä miehillä hieman todennäköisempi. Tätä vahvistaa myös aineiston rakenne, jonka mukaan kulutusluotto oli henkilöillä, jotka vastasivat vaihtoehdon 1 kyselyyn. Vastaavasti kuluttajat, joilla ei ollut kulutusluottoa, vastasivat kyselyyn vastausvaihtoehdon 3. Täten tulos on miinus merkinen, sillä miehiä on tulkittu luvulla 3 eli kasvavana naisiin nähden. Vastanneista miehistä 150:llä oli kulutusluotto parhaillaan, sama tilanne oli 141 naisella. Tällä tavalla esitettynä ero ei ole suuri, mutta samaa teoriaa tukee myös se, että 123 miehellä vastanneista oli kulutusluotto ja vastaavasti naisista 101:llä.

Tässä mielenkiintoista on, että naisten koettiin olevan heikompia taloudellisen lukutaidon osalta, mutta vastaajista naisilla on vähemmän kulutusluottoja. Täten tutkimuksen mukaan taloudellinen osaaminen johti tutkimuksessa suurempaan kulutusluottojen määrään. Tämä voi johtua siitä, että tieto ja ymmärrys kulutusluotoista, voi johtaa turvallisuuden tunteeseen lainasta. Tieto luo itsevarmuutta lainaamiseen, niin kuin aiemmin on tullut ilmi. Tiedolla on myös helpompaa tehdä järkeviä lainapäätöksiä.

Oheisesta taulukosta voidaan myös nähdä riippuvuus kulutusluottojen ja varojen loppumisen suhteen. Tulos on 20,4 % positiivinen eli osan kulutusluotoista selittää varojen loppuminen. Tämä on myös linjassa aiemmin esille tulleiden teorioiden kanssa. Kuluttaja nostaa kulutusluoton, kun varat eivät riitä muutoin kattamaan menoja. Tämä on jälleen tilanne, mikä antaa erilaisen kulman lainaamiseen. Kyse ei ole enää tiedon valossa tehdystä investoinnista, jota tuetaan lainaamalla. Tässä on tehty lainapäätös, jotta tulot riittävät menojen kattamiseen.

5.3. Talouden hallinta ja velkaantuminen

Vastauksista käy ilmi, että ihmiset ovat melko itsevarmoja omasta taloudenhallinnastaan ja kyvystään tehdä hyviä taloudellisia päätöksiä. 75 prosenttia vastaajista vastasi 4 tai 5 asteikolla 1-5 (1 = täysin riittämätön ja 5 = täysin riittävä) kysymykseen *Miten arvioit omaa kykyäsi tehdä omaa talouttanne koskevia hyviä taloudellisia päätöksiä?* (kysymys K46) Tulos ei ole yllättävä, sillä itsearviointi on haasteellista ja monesti yksilö arvioi itsensä hieman keskiarvoa paremmaksi.

Vastaajista löytyi myös henkilöitä, jotka pitivät omaa kykyä riittämättömänä tehdä taloudellisia päätöksiä. 5 % kyselyyn vastaajista oli sitä mieltä, ettei heillä ole kykyä tehdä hyviä omaa taloutta koskevia päätöksiä. Kuluttaja todennäköisesti pitää itseään pätevämmänä sen jälkeen, kun ensimmäiset taloudelliset vastoinkäymiset tulevat eteen.

Maksukyky on heikentynyt, sillä tulot ja menot eivät kohtaa. Vajetta on lähdetty korjamaan lainalla, mutta takaisinmaksusuunnitelmaa ei ole tehty ja varat eivät riitä velasta selviytymiseen.

On kuitenkin hyvä verrata tulosta heti toiseen kysymykseen. Vastajilta kysyttiin *Joskus voi käydä niin, että käytössä olevat varat eivät riitä menojen kattamiseen. Onko sinulle käynyt näin viimeisen 12 kk aikana?* (kysymys K8) Tähän vastanneista 28 prosentilla käytössä olleet varat eivät olleet riittäneet menojen kattamiseen. Tämä on hyvin inhimillistä ja varsinkin yllättävät menot voivat ajaa ihmiset tilanteeseen, jossa varat eivät riitä enää odottamattomiin menoihin. Mielenkiintoista tämän myötä on, kuinka menot on tällöin katettu. Oheisessa taulukossa on esitetty eniten vastauksia saaneet vaihtoehdot ja vastaajamäärät.

Taulukko 4. Menojen kattaminen varojen loppuessa.

Lainasin ruokaa tai rahaa perheeltä ja ystäviltä	22%
Vähensin kulutusta tai olin ilman	19%
Siirsin rahaa säästöistä käyttötilille	11%
Järjestelin olemassa olevia luottoja	9%
Käytin luottokorttia	7%
Jätin laskuja maksamatta	6%
Otin uuden lainan pankista	3%

Huomataan että usein menojen kattaminen onnistuu pienellä avulla lähipiiristä ja muuttamalla kulutustottumuksia. Nämä ratkaisut ovat tietenkin taloudellisesti kannattavia keinoja, sillä näistä ei koidu lisäkustannuksia tulevaisuudessa. Usein perheeltä lainaaminen on korotonta ja kulujen karsiminen on ilmaista. Toki kulutuksen vähentäminen voi tarkoittaa myös kulutuksen siirtämistä tulevaisuuteen, jolloin meno ei katoa vaan se kätetään varoista tulevaisuudessa. Säästöjen hyödyntäminen on myös mahdollisesti pois tulevaisuuden kulutuksesta.

Taulukossa näkyvät prosentit on laskettu siitä osasta vastaajia, jotka kertoivat joutu-neensa tilanteeseen, missä heidän varansa eivät riittäneet kattamaan menoja. Taulu-kosta käy kuitenkin ilmi, että osa vastaajista on joutunut tukeutumaan ulkopuolisiin luo-tonantajiin. Olemassa olevien luottojen järjestely on usein viisasta, mutta usein siitäk-in koituu kustannuksia kuten korkokuluja. Laskun maksamatta jättäminen on myös erään-lainen luotto, sillä laskun perijä usein lisää laskuun myöhästymiskoron tai -maksun. Myö-hästymisestä koitunut ylimääräinen kulu on korvaus lainasta maksun perijälle.

Maksukyvyyn heikentyminen voi johtaa maksuhäiriömerkintään. Maksuhäiriömerkintä tarkoittaa samaa kuin luottotietojen menettäminen. Tällöin lasku on ollut maksamatta jo pitkään ja perintätoimisto on pyrkinyt perimään maksua maksumuistutuksella. Tämän myötä käräjäoikeus tekee maksutuomion tai velkoja ilmoittaa maksulaininlyönnistä luottorekisteriin. Mikäli laskun maksaa maksuhäiriömerkinnän jälkeen, pysyy merkintä voimassa silti kaksi vuotta maksutuomion päivämäärästä laskettuna. (takuusäätiö.fi) Tehdyssä kyselyssä kävi ilmi, että vastaajista 190 hengellä oli kyselyä tehdessä tai sitä ennen oli ollut maksuhäiriömerkintä. Tämä on hieman yli 12 %:a vastaajista. Maksuhäiriömerkintä kertoo jo kuluttajan pidemmistä haasteista selvitä menoista.

Seuraavana esitettyyn taulukkoon on selvitetty syitä varojen loppumiselle. Regression selitettävänä kysymyksenä on toiminut kyselytutkimuksen kysymys k8: *Joskus voi käydä niin, että käytössä olevat varat eivät riitä menojen kattamiseen. Onko sinulle käynyt näin viimeisen 12 kk aikana?* Ensimmäisenä syitä etsittiin vastaajien joukosta iän ja sukupuolen perusteella. Tämän lisäksi kysymystä on pohdittu taloudellisen käyttäytymisen kan-nalta.

Taulukko 5. Lineaarinen regressio mahdollisista vaikuttavista tekijöistä varojen loppumiseen.

	Varat loppunut viimeisen 12 kk aikana
ikä	0,00536*** (8.01)
nainen	0.00700 (0.29)
harkitset ostoksia	-0.0336* (-2.55)
maksat laskusi ajallaan	-0.164*** (-9.77)
seuraat omaa talouttasi	0.00276 (0.20)
otat mielelläsi riskin	0,0350*** (3.34)
vakio	1.602*** (19.25)
havaintojen määrä	1533
sovitettu selityssaste	0.126
merkitsevyystaso	*0.05, **0.01, ***0.001

Taulukosta voimme huomata, että selittävänä muuttujana oleva sukupuoli ei ole merkitsevä regressiossa. Täten voimme todeta, ettei sukupuolella ole ollut merkitsevää merkitystä siihen, että vastaajalla olisi loppunut varat 12 kuukauden aikana. Tästä poiketen voimme taas todeta, että iällä tulos on 0,5 % positiivinen, kun koitetaan selvittää selit-

täviä tekijöitä varojen loppumiseen. Sukupuolen vaikutusta on mallissa 0.007 kertoiminen naiselle. Mallin selittävyysaste on melko alhainen, minkä vuoksi tulos ei ole tilastollisesti merkitsevä ja on hyvä katsoa myös muita mahdollisia selittäjiä.

Taulukossa viisi on myös tutkittu käyttäytymiseen kohdistuvia kysymyksiä, tarkoituksena löytää selittävä tekijä vastaajien varojen loppumiselle. Harkintakykyä arvioidaan kysymyksellä: *Ennen kuin ostat jotain, harkitset huolellisesti, onko sinulla varaa siihen.* Täsmällisyyttä kuvaa tässä analyysissä kysymys: *Maksat laskusi ajallaan.* Kiinnostusta osoittaa kysymys: *Seuraat tarkasti omia taloudellisia asioitani,* ja ajatusmallia on selvitetty kysymyksellä: *Raha on kuluttamista varten.* Näihin kysymyksiin vastaajilla on ollut mahdollisuutta vastata asteikolla 1-5, 1= Täysin tosi ja 5= Täysin epätosi.

Taulukosta käy ilmi positiivinen riippuvuussuhde viimeisen selittävän kysymyksen kohdalla. Ajatuksella, että koetaan raha vain kulutuksen välineeksi, on merkitys varojen loppumiseen. 3,5 % positiivinen riippuvuus eroaa muista, sillä se on selkeimmin positiivinen, kun useat muut ovat saaneet negatiivisen riippuvuussuhteen. Tämän mukaan vastaajalla, joka koki rahan kuluttamisen välineenä, on tosiaan pieni mahdollisuus olla todennäköisemmin tilanteessa, missä varat loppuvat. Tämä positiivisten ja negatiivisten tulosten ero selittyy kysymyksen asettelulla, mikä on tässä erilainen muiden analyysin selittävien kysymysten kanssa. Tässä kysymyksessä on toivotumpaa vastata vastausvaihtoehto 5 eli täysin epätosi, mikäli etsitään vastuullista kuluttajaa. Muissa kysymyksissä toivottu vastausvaihtoehto on 1 eli täysin tosi.

Tulos on linjassa oletukseen, että vastaaja jonka varat eivät ole loppuneet viimeisen 12 kuukauden aikana, vastaa myös ettei koe rahan olevan vain kuluttamista varten. Voimme siis huomata, että ajatusmalli on yksi vaikuttava tekijä kuluttajien velkaantumiseen. Kuluttajat, jotka kokevat rahan kuluttamisen välineenä, ovat todennäköisemmin ajautuneet tilanteeseen, missä käytettävät varat ovat loppuneet viimeisen 12 kuukauden aikana.

Täsmällisyys on riippuvuussuhteeltaan suurin tässä mallissa ja se on negatiivinen edellä esitetystä syystä. Laskut ajallaan maksava on harvemmin päätynyt tilanteeseen, jossa varata ovat loppuneet kesken. Asian voi myös ajatella toisin päin, varojen loppuessa laskuja ei ole maksettu ajoissa. Tämä tulos tukee myös aiemmin tutkimuksessa esitettyjä väittämiä. Usein laskut voivat jäädä maksamatta ajallaan, mikäli varat ovat vähissä tai ne ovat kokonaan loppuneet. Regressionanalyysissä riippuvuus on negatiivinen 16,4 % ja voidaan todeta laskujen ajallaan maksamisella olevan selkeä yhteys varojen loppumiseen viimeisen 12 kuukauden aikana.

Taulukossa on myös otettu huomioon ostosten harkitseminen, ennen ostopäätöstä. Regressio on 3,36% negatiivinen, vahvistaen oletustamme, että harkitseva kuluttaja epätodennäköisemmin ajautuu tilanteeseen, missä varat loppuvat kesken. Ostosten harkitseminen osoittaa kykyä ymmärtää oman varallisuuden rajallisuus ja sen riittäminen myös välttämättömiin hankintoihin. Omia taloudellisia asioita seurasi vastaajien omasta mielestä tarkasti 840 henkilöä. Määrä on hieman yli puolet eli 55 % kaikista vastanneista. Regressiossa näkyy myös negatiivinen riippuvuus oman talouden seuraamisen ja varojen loppumisen välillä. Kuluttaja, joka pystyy seuraamaan omaa talouttaan aktiivisesti ja on siitä kiinnostunut, ajautuu epätodennäköisemmin tilanteeseen missä varat loppuvat. Tulos osoittaa johdonmukaisuutta aiempien havaintojen kanssa.

Tuloksista huomaa, kuinka opittu käyttäytyminen ja arkiset teot ovat osa taloudessa menestymistä. Mielenkiinto omaa taloutta kohtaan ja ymmärrys oman talouden tilasta eli rahan määrästä, voivat auttaa kuluttajaa ajautumasta tilanteeseen missä varat loppuvat. Käyttäytymistä ohjaava persoona nousee jälleen esille ja vaikuttaa kuluttajan taloudelliseen menestymiseen. Tieto ja osaaminen jälleen tukevat kuluttajaa kasvattamaan mielenkiintoa omaa taloutta kohtaan.

Johtopäätökset

Velkaantumisen taustalla on usein yllättävä taloudellinen shokki, joka romuttaa kuluttajan taloudellisen aseman. Shokki voi olla sairastuminen, työpaikan menetys, yllättävä menoerä tai vaikka avioero. Shokin myötä tulot joko heikkenevät tai menot kasvavat. Tämä kuitenkin johtaa velkaantumistasen nousuun ja oli yleisesti ylivelkaantumisen taustalla. (Gathergood 2012) Jo parinkymmenen vuoden ajan suomalaisten velkaantuneisuusaste on ollut nousussa. (Finanssivalvonta.fi)

Finanssivalvonta on todennut osan velkaantumistasen noususta johtuvan kulutusluottojen kasvavasta määrästä. Tämän lisäksi oli todettu 12 % maksuhäiriömerkinnöistä johtuvan kulutusluotoista (Koskinen ym. 2017). On kuitenkin syytä miettiä, miksi kulutusluottoja nostetaan. Usein kulutusluottoja nostetaan yllättävän menon vuoksi, jolloin luotolla katetaan rahoitusvajetta, mutta osalle kuluttajista kulutusluoton nostaminen tiukentaa taloudellista asemaa entisestään. Tämä johtaa tilanteeseen, jossa luottoa nostetaan ennestään jo vaikeaan tilanteeseen, ja tällöin ei voida ajatella ylivelkaantumisen johtuvan ainoastaan uuden kulutusluoton nostosta. Tällöin uusi luotto voi olla vain viimeinen siirto ylivelkaantumiseen. Sama asema on pikaluotoilla, joka usein on vain vuorihuippu taloudellisessa ahdingossa.

Kulutusluotoilla voidaan siis selittää osa velkaantumisista, mutta harvoin se on koko totuus ylivelkaumisesta. Kulutusluottoja on kuitenkin todistettu olevan enemmän kuluttajilla, joilla taloudellisen lukutaidon taso on alhaisempi. (Disney ym. 2013, Grohmann ym. 2015) Usein myös alhaisemman tulotason omaavilla kulutusluottoja on enemmän ja taloudellinen lukutaito on alhaisempaa. (Grohmann ym. 2015) Tällöin puuttuu usein myös ymmärrys luottojen todellisista kustannuksista, mikä lisää riskillistä lainanottoa ja mahdollista ylivelkaantumista.

Kulutusluottojen on tämän vuoksi pyritty sääntelemään ja hallitsemaan niiden tarjontaa. Tavoitteena on ollut karsia nämä lainat joita nostetaan valmiiksi hankalassa asemassa,

jolloin uusi lyhytaikainen laina ei välttämättä paranna rahoitusasemaa kuin mahdollisesti lyhyeksi hetkeksi. Vaikutukset ovat olleet kuitenkin vähäisiä, sillä lainoja tarjoavat yhtiöt ja laitokset ovat löytäneet tavan kiertää lainsäätelyä. (Finanssivalvonta 2018b) Tällaiset muutokset lainantarjoajien tarjonnassa ovat jopa vaarallisempia kuluttajien kannalta, sillä lainamäärät ja laina-ajat ovat kasvaneet ennestään.

Kuluttajien tehdessä päätöksiä on kuitenkin todettavaa ulkopuolisen vaikuttamisen tarve luottomarkkinoilla. Kulutusluottoja on enemmän kuluttajilla, jotka eivät niistä ymmärrä tarpeeksi. Moraalikato ja epätäydellinen informaatio luovat aseman, jossa molemmin puoleinen riski kasvaa. Harvoin on käsitystä lainanottajan todellisesta taloudellisesta asemasta ja luoton tarpeesta. Tällöin ylivelkaantuminen on paljon todennäköisempää, kun riskiä ei voida mitoittaa täydellisesti jo ennen luoton myöntämistä.

Velkaantumisen taustalla on usein shokki niin kuin mainittiin. Taloudellisen shokin yllättäessä, kuluttajan taloudellisella lukutaidolla voidaan kuitenkin vaikuttaa shokin seurauksiin kuluttajan taloudessa. Tämä tarkoittaa kuluttajan mahdollisuutta vaikuttaa tilanteessa olosuhteiden etenemiseen. Kuluttaja voi olla erittäin valveutunut taloudellisesti, jolloin yllättäviin shokkeihin on varauduttu jo etukäteen, tilanteisiin pystytään reagoimaan järkevästi ja kuluttaja voi olla valmis joustamaan tilanteiden vaatiessa muutautumiskykyä. (Klapper ym. 2013) Tällöin erinäiset shokit henkilökohtaisessa taloudessa harvemmin pääsevät vaikuttamaan yhtä suuresti taloudelliseen asemaan ja kuluttaja pystyy hallitsemaan velkaantuneisuuttaan.

Taloudellisella lukutaidolla on siis mahdollisuutta vaikuttaa omaan taloudelliseen asemaan. Tällöin voisi uskoa, että kuluttaja lainaa rahaa vain sen ollessa kannattavaa. Taloudellisella lukutaidolla ja käyttäytymisellä on kuitenkin osoitettu olevan vahva yhteys, jolloin mieltymyksien ja ajattelutapojen muuttuessa usein voidaan päätyä lainaamaan, vaikka se ei olisi taloudellisesti kannattavaa. Tällöin taloudellisen menestyksen taustalla vaikuttaakin vahvasti kuluttajan persoona ja asenteet. Kulutuspäätökset muodostuvat lopulta tunteista, kokemuksista ja elämäntilanteesta, joita muokkaa persoona. Tällöin

on mahdollista omata kehittynyt taloudellinen lukutaito, mutta lopulta taloudellisissa päätöksissä se ei vaikuta ratkaisuun yhtä vahvasti. (Karlan ym. 2015, Gathergood 2012, OECD)

Tämä osoittaa myös impulsiivisten ihmisten heikkouden kulutusluottojen käytössä. Kun henkilökohtainen persoona on vahvasti sidoksissa taloudessa toimimiseen, on impulsiivisilla ihmisillä suurempi riski tehdä nopeita ja harkitsemattomia päätöksiä. Tämä usein tarkoittaa harkitsemattomia päätöksiä ja kulutusluottoihin turvautumista. Impulsiiviset ihmiset olivat myös useimmin yhdistetty ylivelkaantumiseen. Tuloksia myös myötäilee tutkimustulos pessimististen ihmisten menestymisestä taloudessa, suhteessa optimistiin. Persoona vaikuttaa jälleen vahvemmin, kuin kuluttajan kenties hyvinkin kehittynyt taloudellinen lukutaito.

Persoonalla on suuri asema taloudellisessa lukutaidossa, sillä taloudelliset päätökset ovat pitkälti persoonan ohjaamia. Persoona ja kuluttajan taloudellinen lukutaito ovat kuitenkin molemmat vahvasti kehittyneet lapsuudessa ja sen ympäristössä. Tämä sitoo molemmat hyvin samanlaiseen käyttäytymiseen. Onkin siis oletettavaa kulutusluottojen käytön ja velkaantumisen olevan enemmän persoonan ja sosiaalisen ympäristön ohjaamia, kun taloudellisen lukutaidon. Monet kuluttajat ovat myös hyvin itsevarmoja taloudellisen lukutaidon omaamisesta, mikä johtaa rohkeisiin ja välillä kannattamattomiinkin päätöksiin. Osa kokee olevansa hieman parempi talouden hallitsijoita, kuin todellisuudessa taidot osoittavat. Jälleen persoonan piirre, eli itsevarmuus, nousee todellisen taloudellisen lukutaidon yli päätöksessä. Taloudellisen lukutaidon tärkeyttä ei tule aliarvioida, mutta kuluttaja päätyy monesti tekemään päätöksiä kuitenkin muilla perusteilla.

Mikäli raha-asioista keskusteleminen olisi avoimempaa, voitaisiin todennäköisesti monet rahavaikeudet välttää. (Thurén 2018) Avoin keskustelu perheessä, ystäväpiirissä ja työpaikoilla vahvistaisivat käsitystä erilaisten taloudellisten tilanteiden olemassaolosta ja niiden tavanomaisuutta. Tämä vähentäisi automaattisesti myös informaation puu-

tetta, kun keskustelu olisi avoimempaa palkoista, luotoista ja eduista. Taloudellinen lukutaito ja kiinnostus talouden hallintaan voisi kasvaa myös huomaamatta, jos asioista keskusteltaisiin enemmän arkisissa yhteyksissä. Mielenkiinto asiaa kohtaan myös nousee, kun ymmärtää ja tietää omat mahdollisuudet vaikuttaa.

Luottamus rahoituslaitoksiin ja lainanantajiin voi olla myös vaarallista. Lainanantajat ovat kuitenkin pääasiassa heidän oman liiketoimintansa vuoksi olemassa ja liiketoiminnan perustavana ajatuksena on voiton tekeminen. On kuitenkin ihailtavaa, kuinka luottolaitokset ovat saavuttaneet korkean luottamuksen suomalaisten keskuudessa.

Lähteet

- Aaltonen, Markus & Kimmo Koskinen (2019). Uudet keinot tarpeen kulutusluottojen hillitsemiseksi. *Euro & Talous* 2/2019.
- Asiakastieto (2020). Maksuhäiriötilasto.
- Bridges, Sarah, Richard Disney & John Gathergood (2008). Drivers of Overindebtedness. *Report to the Department for Business, Enterprise and Regulatory Reform October 2008*.
- Calcagno, Riccardo & Chiara Monticone (2015). Financial literacy and the demand for financial advice. *Journal on Banking and Finance* 50, 363–380.
- Campbell, John Y., Howell E. Jackson, Birgitte C. Madrian & Peter Tufano (2011). Consumer financial protection. *Journal of Economic Perspectives* 25:1, 91-114.
- Carlin, Bruce I. & David T. Robinson (2012). Financial Education and Timely Decision Support: Lessons from Junior Achievement. *American Economic Review* 112:3, 305–308.
- De la Rosa, Leonidas Enrique (2011). Overconfidence and moral hazard. *Games and Economic Behavior* 73:2, 429-451.
- De Meza, David (2002). Overlending? *The Economic Journal* 112:447, 17-31.
- Disney, Richard & John Gathergood (2013). Financial literacy and consumer credit portfolios. *Journal of Banking & Finance* 37:7, 2246–2254.
- Elliehausen, Gregory (2009). An Analysis of Consumers' use of Payday Loans. *Financial Services Research Program, Monograph 41, The George Washington University School of Business*.
- Fernandes, Daniel, John G. Lynch Jr. & Richard G. Netemeyer (2014). Financial literacy, Financial Education, and Downstream Financial Behaviors. *Management Science* 60:8, 1861–2109.
- Ferratum.fi. *Pikavippi Suomessa ja muualla*. Noudettu 2018 osoitteesta <https://www.ferratum.fi/blog/pikavippi-meilla-ja-maailmalla>.

- Finanssialan Keskusliitto (2015). *Säästäminen, luotonkäyttö ja maksutavat*. Noudettu osoitteesta http://www.finanssiala.fi/materiaalit/FK-Julkaisu-Saastaminen_luotonkaytto_ja_maksutavat_2015.pdf >.
- Finanssialan Keskusliitto (2017). *Säästäminen, luotonkäyttö ja maksutavat*. Noudettu osoitteesta http://www.finanssiala.fi/materiaalit/SLM_2017_Tutkimusraportti.pdf>.
- Finanssivalvonta.fi (2018a). Noudettu osoitteesta: http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Tiedotteet/valtari/Pages/kulutusluotot_032018.aspx>.
- Finanssivalvonta.fi (2018b). Noudettu osoitteesta: http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Tiedotteet/Valvottavatiedotteet/Pages/18_2018.aspx>.
- Gathergood, John (2012). Self-control, financial literacy and consumer over-indebtedness. *Journal of Economic Psychology* 33:3, 590–602.
- Grohmann, Antonia, Roy Kouwenberg & Lukas Menkhoff (2015). Childhood roots of financial literacy. *Journal of Economic Psychology* 51:1, 114–133.
- Hyytinen, Ari & Hanna Putkuri (2018). Household Optimism and Overborrowing. *Journal of Money, Credit and Banking* 50:1, 55-76.
- Kaiser, Tim & Lukas Menkhoff (2017). Does financial education impact financial literacy and financial behavior, and if so, when? *World Bank Economic review* 31:3, 611–630.
- Kalmi, Panu (2013) Taloudellinen lukutaito ja sen kritiikki. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 109:2, 150–159.
- Kalmi, Panu & Olli-Pekka Ruuskanen (2016). Suomalaiset pärjäävät taloudellisessa tietämyksessä ja käyttäytymisessä hyvin suhteessa muihin maihin. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 112:1, 6–21.
- Karlan, Dean & Jonathan Zinman (2010). Expanding credit access: Using randomized supply decisions to estimate the impacts. *The Review of Financial Studies* 23:1, 433-464.

- Kilpailu- ja kuluttajavirasto (2017). *Kuluttaja-asiamiehen linjaus: Kuluttajaluottojen tarjoaminen* Noudettu osoitteesta www.kkv.fi/ratkaisut-ja-julkaisut/julkaisut/kuluttaja-asiamiehen-linjaukset/aihekohtaiset/kuluttajaluottojen-tarjoaminen/.
- Kilpailu- ja kuluttajavirasto (2020). Luottojen enimmäiskorkoa ja markkinointia tiukennetaan tilapäisesti koronan vuoksi. Noudettu osoitteesta <https://www.kkv.fi/ajankohtaista/Tiedotteet/2020/1.7.2020-kuluttaja-luottojen-enimmaisorkoa-ja-markkinointia-tiukennetaan-tilapaisesti-koronan-vuoksi/>.
- Klapper, Leora, Annamaria Lusardi & Georgios A. Panos (2013). Financial literacy and its consequences: Evidence from Russia during the financial crisis. *Journal on Banking & Finance* 37:10, 3904–3923.
- Koskinen, Kimmo & Olli Tuomikoski (2017). Kokonaiskuva velkaantumisesta hämärtyy, kun kulutusluottojen tarjonta monipuolistuu. *Euro & Talous 2/2017*
- Kotakorpi, Kaisa (2017). Käyttäytymistaloustiede ja julkisen sektorin rooli. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 113:4, 550–556.
- Kuluttajaliitto.fi. Velkaantuminen ja maksuhäiriöt. Noudettu osoitteesta <https://www.kuluttajaliitto.fi/tietopankki/oman-talouden-hallinta/velkaantuminen-ja-maksuhairiot/>.
- Kuluttajaliitto.fi. Miten vuodenvaihte 2020–2021 vaikuttaa lainojen korkokattoon? Noudettu osoitteesta <https://www.kuluttajaliitto.fi/materiaalit/miten-vuodenvaihte-vaikuttaa-lainojen-korkokattoon/>.
- Kuluttajansuojalaki 20.01.1978/38.
- Lucey, Thomas A., Mary F. Agnello & James D. Laney (2015). A Critically Compassionate Approach to Financial Literacy. *Rotterdam: Sense Publishers*.
- Lusardi, Annamaria & Olivia S. Mitchell (2014). The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence. *Journal of Economic Literature* 52:1, 5–44.
- Lusardi, Annamaria & Peter Tufano (2009). Teach workers about the perils of debt. *Harvard Business Review*, 87:11, 22-24.

- Lusardi, Annamaria & Peter Tufano (2015). Debt literacy, financial experineces, and overindebtedness. *Journal of Pension Economics & Finance* 14:4, 332–368.
- Makkonen, Antti (2012). *Vastuullinen luotonanto*. Jyväskylä: Bookwell Oy.
- Majamaa, Karoliina, Laura Sarasoja & Kati Rantala (2017). Viime vuosien muutokset vakavissa velkaongelmissa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 82(6), 676-686.
- OECD (2016). *OECD/INFE International survey of adult financial literacy competencies*. Noudettu osoitteesta <http://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf>.
- Peura-Kapanen, Liisa (2004). Katsaus markkinoiden kulutusluottoihin. *Kuluttajatutkimuskeskuksen työselosteita ja esitelmää*, 82.
- Raha.fi. Pikavippien lakimuutos 2019 ja 2020: korkokatto ja kulut kuriin. Noudettu osoitteesta <https://raha.fi/pikavippi-lakimuutos/> >.
- Raijas, Anu, Anna-Riitta Lehtinen & Johanna Leskinen (2010). Over-Indebtedness in the Finnish Consumer Society. *Journal of Consumer Policy* 33:3, 209–223.
- Raijas, Anu (2019). Pikavippimarkkinoiden kehitys ja sääntely Suomessa. *Kansanta loudellinen aikakauskirja* 115:4, 620-637.
- Reinhart, Carmen M. & Kenneth S. Rogoff (2008). Is the 2007 US sub-prime financial crisis so different? An international historical comparison. *American Economic Review*, 98:2, 339-44.
- Saarenpää, Ahti (2013). Näkökohtia luottotietojen kokoamisen ja käytön sääntelystä. *Oikeusministeriö Selvityksiä ja ohjeita OM 18/014/2012*.
- Saarinen, Henna (2001). *Nuoruus ja hulluus, vanhuus ja viisaus? Tutkimus nuorten kulutuskäyttäytymisestä ja velkaantumisesta*. Stakes, Raportteja 261. Helsinki.
- Shim, Soyeon, Bonnie L. Barber, Noel A. Card, Jing Jian Xiao & Joyce Serido (2010). Financial socialization of first-year college students: The roles of parents, work, and education. *Journal of Youth and Adolescence*, 39:12, 1457-1470.
- Skiba, Paige Marta & Jeremy Tobacman (2011). Do payday loans cause bankruptcy? *Vanderbilt Law and Economics Research Paper No. 11-13, Vanderbilt University of Law School*.

- Strömbäck, Camilla, Thérèse Lind, Kenny Skagerlund, Daniel Västfjäll & Gustav Tinghög (2017). Does self-control predict financial behavior and financial well-being? *Journal of Behavioral and Experimental Finance* 14, 30–38.
- Summarum.fi. *Pikalainat*. Noudettu osoitteesta <http://www.summarum.fi/pikalainat/>>.
- Suomen Pankki (2018). *Kulutusluottojen kasvu kiihtynyt*. Noudettu osoitteesta <https://www.suomenpankki.fi/fi/Tilastot/rahalaitosten-tase-lainat-ja-talletukset-ja-korot/tiedotehistoria/2017/kulutusluottojen-kasvu-kiihtynyt/>>.
- Suomen Pankki (2020). *Vakuudettomia kulutusluottoja nostettiin heinäkuussa enemmän kuin vuotta aiemmin*. Noudettu osoitteesta <https://www.suomenpankki.fi/fi/Tilastot/rahalaitosten-tase-lainat-ja-talletukset-ja-korot/tiedotehistoria/2020/vakuudettomia-kulutusluottoja-nostettiin-heinakuussa-enemman-kuin-vuotta-aiemmin/>>.
- Suomen Pankki (2021). Visio: Suomalaisten talousosaaminen mailman parasta vuonna 2030 Noudettu 24.04.2021 osoitteesta <https://www.suomenpankki.fi/fi/media-ja-julkaisut/tiedotteet/2021/visio-suomalaistentalousosaaminen-maailman-parasta-vuonna-2030/>
- Suomen Pankki. Talousosaamishanke. Noudettu 24.05.2021 osoitteesta <https://www.suomenpankki.fi/fi/opi-taloudesta/opi-taloudesta/talousosaamishanke/>
- Takalo, Tuomas (2017). Lyhytaikaisten kulutusluottojen sääntely. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 113:3, 382-392. Finanssi- ja vakuutuskustannus Oy FINVA. Jyväskylä.
- Takuusäätiö.fi *Selviydy veloista*. Noudettu osoitteesta <https://www.takuusaatio.fi/selviydy-veloistasi/maksuhairiomerkinta/>>.
- Takuusäätiö.fi Noudettu osoitteesta <https://www.takuusaatio.fi/selviydy-veloistasi/maksuhairiomerkinta/>>.
- Thurén, Julia (2018). *Kaikki rahasta, Näin säästin kymppitonnin vuodessa*. Helsinki: Gummerus Kustannus Oy.
- Vertaaensin.fi (2016). *Haastattelussa Takuu-Säätiön Juha Pantzar*. Noudettu osoitteesta <https://www.vertaaensin.fi/blog/juha-pantzar-haastattelussa>>.

- Washington Post (2014). *There are almost as many payday lenders as McDonald's and Starbucks. No, really.* Noudettu osoitteesta https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2014/03/26/there-are-almost-as-many-payday-lenders-as-mcdonalds-and-starbucks-no-really/?utm_term=.9195a8061fd3>.
- Willis, Lauren E. (2011). The Financial Education Fallacy. *American Economic Review: Papers and Proceedings* 101:3, 429–434.
- Zillmer, Katy (2017). Inside Consumer Spending Pattern. *Collector* 82:9, 28–30, 32–33.